

**Εισηγήσεις της Ημερίδας
«Πολιτική Οικονομία της Ευρωζώνης»**

17 Φεβρουαρίου 2011

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Περιεχόμενα

1. Χαιρετισμός

Φίλιππος Πετσάλνικος, Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων και Πρόεδρος του Ιδρύματος της Βουλής

2. Το ευρωπαϊκό όραμα σε σταυροδρόμι

Παναγιώτης Κορλίρας, καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, πρόεδρος και επιστημονικός διευθυντής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)

3. Η διελκυστίνδα για την κατάκτηση του ευρώ

Γεώργιος Κριμπάς, ομότιμος καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

4. Δημοσιονομικοί θεσμοί στην Ευρωζώνη και την Ελλάδα

Βασίλης Ράπανος, καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, πρόεδρος Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος

5. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην κρίση δανεισμού

Ιωάννης Μουρμούρας, καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

6. Η κρίση του χρέους στην Ευρωζώνη και την Ελλάδα και προτάσεις για την αποτελεσματική της αντιμετώπιση

Γιάννης Στουρνάρας, γενικός διευθυντής Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

7. Η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης και η ελληνική προοπτική

Γκίκας Α. Χαρδούβελης, καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς, οικονομικός σύμβουλος Ομίλου EUROBANK

Χαιρετισμός του Προέδρου της Βουλής

Κυρίες και Κύριοι,

σας καλωσορίζω στην Ημερίδα που πραγματοποιείται σήμερα από το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων στην αίθουσα Γερουσίας της Βουλής με θέμα την «Πολιτική Οικονομία της Ευρωζώνης».

Με τη βοήθεια των επιφανών ακαδημαϊκών που συμμετέχουν στην εκδήλωση, θα διερευνηθούν διαφορετικές πτυχές ενός ζητήματος που βρίσκεται στο επίκεντρο του προβληματισμού τόσο των πολιτικών ηγεσιών της Ευρώπης, αλλά και των πολιτών των Ευρωπαϊκών κρατών μελών.

Στη χώρα μας, εδώ και ένα περίπου έτος, βρίσκεται σε εξέλιξη μία τεράστια προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης και οικονομικής αναδιάρθρωσης.

Θεωρώ ότι όχι μόνο η Κυβέρνηση, αλλά και το σύνολο του πολιτικού κόσμου και πάνω από όλα ο ελληνικός λαός συμφωνεί σε έναν κοινό στόχο: *η χώρα να ορθοποδήσει.*

Αλλά οι προσπάθειες της Ελλάδας και του λαού της αποτελούν μία μόνο εκδήλωση του προβλήματος της Ευρωζώνης.

Η δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και ιδιαίτερα η υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος, του Ευρώ, χαιρετίστηκε τόσο στη χώρα μας όσο και σε όλη την Ευρώπη, ως ένα από τα πλέον σημαντικά εγχειρήματα στην πρόσφατη ιστορία της Ευρωπαϊκής συνεργασίας.

Συμβόλισε την κοινή θέληση των κρατών μελών της Ευρωζώνης για μία κοινή πορεία και για σταθερή επιδίωξη ανάπτυξης και ευημερίας. Και προανήγγειλε, για πολλούς, πιο καινοτόμες δομές οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης, στην κατεύθυνση μίας ενωμένης Ευρώπης.

Η κρίση του 2008 που ξεκίνησε ως κρίση των τραπεζών και μετατράπηκε αστραπιαία σε διεθνή οικονομική κρίση και ιδιαίτερα οι κρίσεις δανεισμού χωρών της Ευρωζώνης του 2010 ανέδειξαν ωστόσο ότι τόσο η σταθερότητα του νομισματικού συστήματος, όσο και οι βαθύτερες επιδιώξεις του εγχειρήματος,

δηλαδή η ανάπτυξη και η ευημερία των λαών της Ευρωζώνης, δεν αποτελούν κατακτήσεις του παρελθόντος, αλλά ιστορικά ζητούμενα.

Η διαπίστωση των πραγματικών διαστάσεων τόσο των εσωτερικών προβλημάτων των μελών της Ευρωζώνης, όσο και των δομικών ανεπαρκειών του συστήματος, θέτει όλους μπροστά σε πρωτόγνωρες προκλήσεις.

Κάθε συζήτηση για τον τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης στους κόλπους της Ευρωζώνης περιστρέφεται πλέον γύρω από την ανάγκη συντονισμού της οικονομικής πολιτικής στα πλαίσια της Ε.Ε.

Η λήψη ουσιαστικών αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και η εύρεση συνολικής και αποτελεσματικής λύσης στο πρόβλημα είναι όχι απλά ευκατὰ, αλλά αναγκαία για την ύπαρξη της Ευρωζώνης, και την επιτυχία του εγχειρήματος του ευρώ.

Η αντιμετώπιση των προκλήσεων και των προβλημάτων όμως απαιτεί πρωτίστως περίσκεψη και συναίσθηση των ευθυνών.

Περίσκεψη τόσο για τους λόγους που οδήγησαν στα φαινόμενα κρίσης που βιώνουμε, όσο και για τους όρους που απαιτούνται αφενός για τη βιωσιμότητα της οικονομικής και νομισματικής ένωσης και αφετέρου για την επίτευξη των επιδιώξεων στις οποίες αυτή αποβλέπει.

Επιπλέον απαιτεί συναίσθηση ευθύνης όλων και ιδιαίτερα των πολιτικών ηγεσιών τόσο απέναντι στους λαούς τους, όσο και απέναντι στους υπόλοιπους λαούς της Ένωσης.

Συναίσθηση ευθύνης ώστε να μη ξαναβρεθεί ο λαός μας, ή άλλος ευρωπαϊκός λαός, σε τόσο δυσχερή θέση και να μην απαιτηθεί, σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα, να επωμισθεί τέτοιο βάρος και τόσες θυσίες.

Κυρίες και κύριοι, με αυτές τις σκέψεις σας καλωσορίζω και προσδοκώ με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τις σκέψεις των ομιλητών και τους δημιουργικούς προβληματισμούς που θα μας προκαλέσουν.

Το ευρωπαϊκό όραμα σε σταυροδρόμι

Κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Ελλήνων, κυρίες και κύριοι,

το όραμα που είχαν για την Ευρώπη, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, κάποιοι μεγάλοι πολιτικοί ηγέτες και κάποιες σπουδαίες προσωπικότητες, ήταν να πάψει η Γηραιά Ήπειρος να αποτελεί πεδίο εθνικών αντιπαραθέσεων μέσω της δημιουργίας κοινών και αμοιβαίων συμφερόντων, με την ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης στο βάθος εκείνης της οραματικής πρωτοβουλίας. Έτσι, ξεκινώντας από την Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία Άνθρακος και Χάλυβος (ΕΚΑΧ), σταδιακά δημιουργήθηκε η Κοινή Αγορά, και στη συνέχεια η Ευρωπαϊκή Ένωση, με την υιοθέτηση του Ευρώ ως κοινού νομίσματος να αποτελεί το πιο εμβληματικό στοιχείο της πορείας προς την τελική ενοποίηση.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί οικονομολόγοι, κυρίως από τον αγγλοσαξωνικό κόσμο, επεσήμαναν σοβαρά δομικά προβλήματα στο εγχείρημα του κοινού νομίσματος. Αφενός, οι χώρες που έμελλε να ενταχθούν στην ευρωζώνη δεν εκπληρούσαν τα κριτήριά της, κατά την οικονομική επιστήμη, «άριστης νομισματικής περιοχής» (optimum currency area), λόγω των σημαντικών διαφορών στο βιοτικό επίπεδο αλλά και στον τρόπο λειτουργίας και συμπεριφοράς μεταξύ των κρατών-μελών. Αφετέρου, η Ευρώπη θα επιχειρούσε κάτι το ιστορικά πρωτοφανές, δηλαδή την νομισματική ενοποίηση πριν την ουσιαστική οικονομική και πολιτική ενοποίηση. Στη Γερμανία και την Ιταλία, από τα σχετικώς νεότερα ενιαία κράτη της Δυτικής Ευρώπης, η εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος ακολούθησε την πολιτική ενοποίηση των χωρών αυτών, στο δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα. Αντίθετα, η Λατινική Νομισματική Ένωση (ΛΝΕ) την ίδια περίοδο, ως συνθήκη που υπέγραψαν αρχικά η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ιταλία και η Ελβετία, στην οποία προσεχώρησαν η Ισπανία, η Ελλάδα, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η Σερβία, έμελλε να αποδειχτεί ένα θνησιγενές εγχείρημα. Κατέρρευσε στην πράξη με την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, για δύο κυρίως λόγους: επειδή η επιδίωξη σταθερών διμερών συναλλαγματικών ισοτιμιών μεταξύ των χωρών-μελών της ΛΝΕ δεν συνοδεύτηκε από τη δημιουργία θεσμών, όπως λ.χ. μια κοινή Κεντρική Τράπεζα, αλλά και επειδή το εγχείρημα των σταθερών ισοτιμιών ήταν εξαρχής υπονομευμένο

από το σύστημα του «διμεταλλισμού» και τις διακυμάνσεις των διεθνών τιμών του χρυσού και του ασημιού, που αποτελούσαν την μεταλλική βάση της μετατρεψιμότητας του κάθε νομίσματος.

Το εγχείρημα της ευρωζώνης διαφέρει ουσιωδώς από το εγχείρημα της ΛΝΕ, διότι η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) αποτέλεσε έναν σταθερό θεσμό και μηχανισμό, ο οποίος εγγυάται τον έλεγχο της προσφοράς χρήματος, και ταυτόχρονα έχει την δυνατότητα παρεμβάσεων στις αγορές χρήματος ώστε να εξυπηρετούνται οι βασικοί σκοποί της ΕΚΤ, που είναι η σταθερότητα των τιμών ή ο έλεγχος του πληθωρισμού σε προκαθορισμένο πολύ χαμηλό επίπεδο. Το Ευρώ, ως μετεξέλιξη του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος που εδράζονταν στις σταθερές διμερείς ισοτιμίες, είναι ένα καινούργιο νόμισμα, που διεκδικεί υπερεθνική αυτοτέλεια, με επιδιώξεις να αναδειχθεί σε σημαντικό διεθνές αποθεματικό. Η ευρωζώνη, ως νομισματική ένωση, σήμανε την εκχώρηση εθνικής εξουσίας σε ένα ομοσπονδιακό θεσμό, με σκοπό να συνδράμει στην ολοκλήρωση της οικονομικής ενοποίησης, που παραμένει το ζητούμενο.

Οι πρόνοιες της Συνθήκης του Μάαστριχτ, ως ένα σύστημα κανόνων συμπεριφοράς των κρατών-μελών της ευρωζώνης που θα οδηγούσαν στις ουσιαστικές προϋποθέσεις για μια πραγματική οικονομική και όχι μόνον νομισματική ενοποίηση, αποδείχθηκαν ανεπαρκείς. Οι κανόνες συχνά παραβιάστηκαν, μάλιστα και από τις βασικές χώρες της ευρωζώνης, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, και απεδείχθη ότι δεν επαρκούσαν για να εξασφαλίσουν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για την επιτυχία του εγχειρήματος του κοινού νομίσματος, παρά την ύπαρξη ενός τόσο ισχυρού ομοσπονδιακού θεσμού όπως η ΕΚΤ. Λόγω της απουσίας των δεσμευτικών περιορισμών αλλά και των αναδιανεμητικών μηχανισμών που θα υπήρχαν σε μια «πολιτική ένωση», το κοινό νόμισμα ως έκφραση του οράματος για Ενωμένη Ευρώπη βρέθηκε πρόσφατα στον κυκεώνα συμπεριφορών και εξελίξεων που αντί να προωθούν την επιδιωκόμενη «σύγκλιση», προκάλεσαν πολλαπλά φαινόμενα «απόκλισης».

Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι, όταν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Βουλή των Ελλήνων επικύρωσε με συντριπτική πλειοψηφία την Συνθήκη του Μάαστριχτ, και όταν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα επεδίωξε και πέτυχε την ένταξη της χώρας στην ευρωζώνη, υπάρχουν υποψίες ότι το σκεπτικό ήταν απλώς χρησιμοθηρικό. Παρά τις κάποιες προσπάθειες που έγιναν, η ελληνική κοινωνία, με ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας, δεν συνειδητοποίησε τι σημαίνει η υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος, και δη «σκληρού». Αλλά και η Ευρώπη δεν είχε συνειδητοποιήσει τις προϋποθέσεις συμμετοχής στην ευρωζώνη χωρών που έχουν

«ειδικά» χαρακτηριστικά (country-specific). Η κρίση δανεισμού της Ελλάδας την άνοιξη του 2010, και η αντίστοιχη, αλλά από άλλη αιτία, της Ιρλανδίας λίγους μήνες αργότερα, πυροδότησαν αντιδράσεις από τις βασικές χώρες της ευρωζώνης, οι οποίες αντιδράσεις κινούνται στον άξονα «πειθαρχία-αλληλεγγύη». Όμως η αλληλεγγύη δεν είναι αυτονόητη σε μια νομισματική ένωση που δεν αντιστοιχεί σε μια πολιτική ένωση, ενώ η πειθαρχία του κάθε μέλους απαιτεί δεσμευτικούς ενιαίους κανόνες δημοσιονομικής και γενικότερα οικονομικής πολιτικής για το σύνολο της ευρωζώνης.

Σήμερα η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη με μια μεγάλη πρόκληση: είτε να συμπληρώσει ό,τι έλλειπε από την αρχιτεκτονική του εγχειρήματος του κοινού νομίσματος, με την αυτονόητη αλληλεγγύη εφόσον τηρούνται οι κανόνες πειθαρχίας, είτε να αφήσει το εγχείρημα του κοινού νομίσματος να εκφυλιστεί και να αυτό-καταργηθεί. Η ελληνική κρίση πυροδότησε τον προβληματισμό για τη συνοχή της ευρωζώνης, ενώ θα μπορούσε να είχε προηγηθεί η εξίσου επικίνδυνη ιρλανδική κρίση, ή κάποια άλλη από τις φερόμενες ως «υποψήφιας». Ανεξάρτητα απ' αυτό, οι ευθύνες μας ως χώρα είναι προφανείς και αυταπόδεικτες, αντίστοιχες με τις αντιδράσεις που συναντά κάθε προσπάθεια εξορθολογισμού του τρόπου που λειτουργούμε ως οικονομία και κοινωνία. Το πρόβλημα δεν είναι αμιγώς οικονομικό, διότι οι δείκτες, συγκλίνοντες ή αποκλίνοντες, εκφράζουν εντέλει την ικανότητα μιας κοινωνίας να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις αυτού που θεωρεί «επιθυμητό». Αυτό είναι το πολιτικό πρόβλημα της Ελληνικής Δημοκρατίας, που καλείται, εν μέσω δυσκολιών, να αποσαφηνίσει τις «επιλογές» της, αναγνωρίζοντας ρητά τις προϋποθέσεις για την επίτευξή τους.

Είναι, όμως, και πολιτικό το πρόβλημα της Ευρώπης, διότι ο άξονας «πειθαρχία-αλληλεγγύη» πρέπει επιτέλους να τεθεί στη σωστή του βάση. Δεν νοείται βιώσιμη νομισματική ένωση χωρίς κάποιας μορφής πολιτική ένωση, με ουσιαστική εκχώρηση κυριαρχικών αρμοδιοτήτων κάθε χώρας σε ένα «ομοσπονδιακό» επίπεδο. Εάν για κάποια χώρα-μέλος αυτή η προοπτική προσκρούει σε επιλογές τύπου «εθνική ανεξαρτησία», τότε όσοι υιοθετούν τέτοια επιλογή θα πρέπει να εξηγήσουν τις συνέπειες της εγκατάλειψης του εγχειρήματος. Ταυτόχρονα, η Ευρώπη επιβάλλεται να καταστήσει σαφές ότι η νομισματική ένωση είναι αναγκαστικά προάγγελος της πολιτικής ένωσης, ώστε η πειθαρχία και η αλληλεγγύη να αποτελούν ενεργές συνιστώσες του ευρωπαϊκού οράματος.

Η διατηρησιμότητα της ευρωζώνης θέτει ζητήματα «πολιτικής οικονομίας», δηλαδή όχι μόνον στενά οικονομικά αλλά και βαθύτατα πολιτικά. Εξ ου και το θέμα της σημερινής ημερίδας, με την πολιτική οικονομία να φέρνει στο προσκήνιο τα

πολιτικά χαρακτηριστικά μιας ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας που είχε έναν αρχικό οικονομικό προσανατολισμό. Το θέμα είναι επίκαιρο και για την ελληνική πραγματικότητα, διότι αφορά στις επιλογές του πολιτικού, κοινωνικού, και οικονομικού μας συστήματος, το οποίο καλείται να οριοθετήσει το εύρος των αναγκαίων προσαρμογών ώστε η χώρα να μην βρεθεί σε αδιέξοδο.

Η διεγκυστίνδα για την κατάκτηση του ευρώ

Κύριε Πρόεδρε της Βουλής, Κύριε Πρόεδρε, Κυρίες και Κύριοι, είναι μεγάλη τιμή για μένα να βρίσκομαι εδώ –και μάλιστα ο φίλος Παναγιώτης Κορλίρας να με βάλει πρώτο στη σειρά των εισηγητών, αναμφισβητήτως λόγω ηλικίας– και αυτό είναι το πιο τιμητικό από όλα: διότι έχω πάντα να μάθω από τους νεότερους συναδέλφους μου, που μεταξύ τους σήμερα βρίσκονται και φοιτητές μου παλιοί, αριστούχοι. Θα προσπαθήσω αμέσως να βρω το μήκος κύματος στο οποίο θα μπορέσω να κοινωνήσω μαζί σας και να σας εκφράσω το μήνυμά μου –διότι δεν είσθε πανεπιστημιακό ακροατήριο, να έχω έναν μαυροπίνακα και κιμωλία, ούτε είναι εδώ όπως στις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου, εξάλλου πρέπει αυτά που λέω να είναι και στοιχειωδώς συναφή με αυτά που εικάζω ότι θα πουν οι συνάδελφοί μου. Άρα δεν είναι το εύρος, πολλώ μάλλον η πληρότητα στην πραγμάτευση του θέματος που με απασχολεί, είναι το μήκος κύματος ώστε να συναντηθούμε –και γι’ αυτό δεν έγραφα κείμενο δεσμευτικό, έχω μόνον σημειώσεις. Θα διαλέξω τις ελάχιστες εξ αυτών που συγκροτούν ένα σύνολο.

Καταθέτω ένα ερώτημα, και είναι το κεντρικό, ο πυρήνας που θέλω να πλησιάσω: Τι είναι και τι θέλουν οι μεγάλοι της Ευρώπης; Τι είναι και τι θέλουν; Ποια είναι η ηθική και πολιτική οντότητα και προσωπικότητα, που έχουν οι μεγάλοι της Ευρώπης –και πού το πάνε; Πού μπορούν, από τον χαρακτήρα και την φύσιν τους, να το πάνε;

Η απάντησή μου είναι: πρόκειται περί συνοικεσίου σε κρίσιμη στιγμή της ζωής του.

Όλοι οι γάμοι όλων των εποχών περνούν και περιόδους πιο δύσκολες, όμως εδώ συμπλέκονται πολλαπλά σταυροδρόμια που, όλα μαζί, συνθέτουν ένα παγκόσμιο τέλος εποχής. Αν βάλει κανείς ομόκεντρους κύκλους, υπάρχει γύρω απ’ όλα η παγκόσμια κρίση –και μέσα σ’ αυτήν η κρίση η πολύ σημαντική του δολαρίου– και, μέσα πάλι σ’ αυτήν, η κρίση του ευρώ και η όλη διεργασία, δεν είναι καν

διαδικασία, της λεγόμενης Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στο σημείο που συναντώνται οι τρεις ομόκεντροι κύκλοι, εκεί θέλω να εστιάσω, να καταθέσω κάποιες σκέψεις και ίσως, αν μπορούσαμε, να δούμε μπροστά πως είναι και πώς δέν είναι, τι είναι και τι θέλει το ευρώ. Θα αποφύγω όσο γίνεται τις τεχνικότητες και πιστεύω πως αυτές τις λίγες, που έχω διαλέξει, θα τις δείτε πολύ απλές, γιατί είναι πάρα πολύ απλές.

Πάω πίσω στο χρόνο, τον δικό μας προσωπικό χρόνο, τον χειμώνα του '59-'60. Πέντε νέοι άνθρωποι τότε, βρεθήκαμε στο γραφείο ενός υψηλά ιστάμενου, όχι Επιτρόπου, της τότε ΕΟΚ στις Βρυξέλλες: ο Τάκης Θωμόπουλος και εγώ οι δύο Έλληνες, μαζί δύο Ιταλοί και ένας Ιρλανδός. Ήμασταν η αντιπροσωπεία της *European Society*, ένας φοιτητικός θεσμός, *society*, όμιλος ή σύλλογος θα λέγαμε εδώ, στην *London School of Economics*. Εμείς είχαμε φτιάξει την *Hellenic Society* και ο Τάκης ήταν πρόεδρος και φτιάξαμε την *European Society* όπου πήγα εγώ πρόεδρος και είχαμε στρατολογήσει τα μέλη μας από όλους τους πολιτικούς ομίλους, από τη συντηρητική νεολαία, την *Conservative Society*, τους εργατικούς της *Labour Society* και τους φιλελευθέρους της *Liberal Society* –οι φιλελεύθεροι τότε ήταν πολύ ριζοσπαστικοί, αριστερά από το εργατικό κόμμα και έντονα φιλοευρωπαϊστές, όχι αυτό που βλέπουμε σήμερα– και μεταξύ άλλων αποφασίσαμε να συνδεθούμε με τα αντίστοιχα φοιτητικά κινήματα του *Continent*, της Ηπειρωτικής Ευρώπης για να συγκρίνουμε τις πολιτικές μας θέσεις και κυρίως να δούμε και να μάθουμε. Κι έτσι, μαζί με αντιπροσωπίες από πέντε άλλα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, είδαμε Γαλλία, Βέλγιο και Ολλανδία, εργοστάσια και κρατικές υπηρεσίες, τελικά βρεθήκαμε στις Βρυξέλλες.

Εκείνο το απόγευμα μας έκανε την εισήγηση και κάναμε μαζί του διάλογο, ένας ψηλός και ωραίος νέος άνθρωπος, εμείς ήμασταν 22-23 χρονών, αυτός ήταν 35 άντε 40 και, μετά από χρόνια, προσπαθούσαμε με τον Θωμόπουλο να ανακαλέσουμε ποιος ήταν; Έμοιαζε τόσο με τον μετέπειτα επιφανή *Van den Broek*, υπουργό Εξωτερικών της Ολλανδίας, που υπηρέτησε και ως Επίτροπος της τότε ΕΟΚ. Πολύ άνετη η συζήτηση μαζί του, η Ευρώπη προχωράει –μιλάμε τώρα για την αισιόδοξη και ρωμαλέα Ευρώπη του '59-'60–, οι προστατευτικοί δασμοί πέφτουν, πέφτουν τάχιστα και προβλεπτά, η ραγδαία ανάπτυξη του εμπορίου μεταξύ των χωρών των Έξη έχει δώσει την δυνατότητα, την ενεργοποίηση του κλασικού οικονομικού μηχανισμού της ενσωμάτωσης τεχνικής προόδου με ταχύτατους ρυθμούς, η αύξηση της παραγωγικότητας ήταν δυόμιση με τρεις φορές μεγαλύτερη της Αγγλίας την ίδια περίοδο και βεβαίως το βιοτικό επίπεδο ανέβαινε αντίστοιχα, μαζί και οι πρωτοπόροι θεσμοί της κοινωνικής αλληλεγγύης και ούτω καθ' εξής κι έτσι, όπως σε μια κουβέντα το ένα φέρνει το άλλο, αυτός ο πολύ εύγλωττος

άνθρωπος, αλλά με πολύ απλά λόγια, μας είπε για τη συσσώρευση των κεκτημένων και την προοπτική: τώρα έχουμε την ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων, μετά θα πάμε στην ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων και των υπηρεσιών, μετά θα έχουμε ελεύθερη διακίνηση των επιχειρήσεων και των κεφαλαίων και –σχεδόν με ανατρίχιασμα– μετά θα έχουμε το κοινό μας νόμισμα –τέλος...

Στη γραφειοκρατία της Ευρώπης, το κοινό νόμισμα ήταν ήδη «εδώ», το είχαν μέσα στο κεφάλι τους, ήταν ένας οδηγός, το ήθελαν και κατά φύσιν «γέγονε». Τώρα θα αναστρέψω τη διαλεκτική, από την τελεολογία στην πολιτική πράξη: το ευρώ ήταν η απάντηση, όταν όντως γέγονε, της Ευρώπης στους Αμερικάνους, ήταν η πρώτη και σημαδιακή πράξη ανεξαρτησίας και χειραφέτησης της Ευρώπης από την Αμερική.

Μέχρι τότε και με ελάχιστες συγκρούσεις, προστριβές μάλλον, η Ευρώπη ακολουθούσε τους Αμερικάνους. Την Ευρώπη που ξέρουμε οι Αμερικάνοι την έφτιαξαν στο πλαίσιο ενός εμπνευσμένου παγκόσμιου σχεδίου. Ούτε η ΕΚΑΧ, η κοινή εκμετάλλευση Άνθρακα και Χάλυβα, ούτε η απαρχή της ΕΟΚ των Έξι ήταν κατεξοχήν και αποκλειστικά ευρωπαϊκό δημιούργημα, όχι που δεν το θέλανε, όμως οι Αμερικάνοι ήταν ο καταλύτης και το σχέδιο **Marshall** ήταν το όνομα του καταλύτη και ο ΟΟΣΑ, ο οποίος έγινε για την εφαρμογή του Σχεδίου **Marshall**, ήταν ο συγκεκριμένος οργανισμός-μηχανισμός, που ανάγκασε τους Ευρωπαίους να συνεργαστούν.

Τα λεφτά δεν τα έδιναν οι Αμερικάνοι, αν δεν αποφάσιζαν από κοινού οι Ευρωπαίοι πώς θα μοιραστούν μεταξύ τους. Και έτσι μπήκε και η ιδέα του συντονιστικού σχεδιασμού –και η ιδέα του σχεδιασμού, όσο και να πίστευα όλη μου την ζωή ότι ήταν στους Γάλλους, που οφειλόταν, ναι μεν– αλλά στην Ευρώπη, όπως ήρθε, ήταν στο New Deal που οφειλόταν. Το New Deal των Αμερικάνων ήταν ο μεγάλος του γένους διδάσκαλος που έφτιαξε τους ευρωπαϊκούς θεσμούς –και βεβαίως παράλληλα υπήρχε και ο τόσο ενοποιητικά υποβοηθητικός Ψυχρός Πόλεμος. Λοιπόν: σε ένα έντονα και βαθύτατα γεωπολιτικό κλίμα αναμέτρησης και ισχύος έγινε αυτή η Ευρώπη, η Ευρώπη του μεταπολεμικού ευρωπαϊκού «θαύματος».

Τώρα, η ηγεμονία των Αμερικάνων οφείλεται προφανώς στους ιστορικούς λόγους που ξέρουμε καλά, δηλαδή στο τέλος του Β΄ Μεγάλου Πολέμου δεν υπήρχε καμία χώρα που θα μπορούσε να προμηθεύσει καμία άλλη εκτός από την Αμερική, όλες οι άλλες χώρες ήταν κατεστραμμένες και ειδικότερα η Αγγλία ήταν εξαντλημένη.

Το ενδιαφέρον του πράγματος είναι ότι οι Αμερικάνοι αυτήν τη θέση πανισχύος τη χρησιμοποίησαν μεν για να φτιάξουν έναν κόσμο στα μέτρα τους, αλλά, και εκεί είναι η ουσία της ηγεμονίας, και έναν κόσμο που θα χωράνε και οι άλλοι. Και η πρώτη τους μεγάλη επιλογή ήταν να φτιάξουν, να στήσουν και να στηρίξουν δύο άλλες μεγάλες οικονομικές δυνάμεις, με δύο ισχυρά νομίσματα, ώστε να μην είναι μοναδικός πυλώνας της παγκόσμιας οικονομίας το δολάριο αλλά να έχει αξιόπιστα αντιστηρίγματα. Παράδοξα μεν αλλά μόνο εκ πρώτης όψεως, οι δύο αυτές δυνάμεις ήταν οι πρώην εχθροί, η Ιαπωνία και η Γερμανία. Στο πλάνο αυτής της κατασκευής οι Εγγλέζοι είχαν θεωρηθεί εκτός τόπου και χρόνου, οι Αμερικάνοι δεν τους ήθελαν, και κατάφεραν τελικά να τους εκτοπίσουν παρ' όλες τις προσπάθειες ανθρώπων, όπως ο Churchill, ο οποίος έδινε τα πάντα για την προνομιακή σχέση με την Αμερική, τους βγάλαν από την μέση. Το τρίγωνο τελικά ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ιαπωνία και η Γερμανία και βεβαίως στο κέντρο του η Συνθήκη του Bretton Woods.

Υπάρχει η αντίληψη ότι το Bretton Woods ήταν το σχέδιο του Keynes –δυστυχώς δεν ήταν το σχέδιο του Keynes. Το σχέδιο του Keynes προέβλεπε κάτι επαναστατικό, αν και πολύ απλό, ότι χώρες με πλεόνασμα στις διεθνείς οικονομικές συναλλαγές έπρεπε να κάνουν την ίδια προσπάθεια εξισορρόπησης και προσαρμογής με χώρες που είχαν έλλειμμα. Δεν μπορείς μόνιμα να έχεις πλεόνασμα εις βάρος άλλων, πρέπει να ανακυκλώνονται τα πλεονάσματα και δεν μπορεί όλο το βάρος της προσαρμογής να πέφτει στους ελλειμματικούς εταίρους. Αυτός είναι ο μηχανισμός που τρέφει την ανάπτυξη, ενισχύει την απασχόληση και θεμελιώνει το κοινωνικό κράτος. Και αυτή είναι η πεμπτουσία του κεϋνσιανισμού.

Ε, αυτό το σχέδιο οι Αμερικάνοι το απέρριψαν. Το δικό τους σχέδιο ήταν ότι η Αμερική θα φροντίσει, παρόλο ότι είχε τότε, εκ των πραγμάτων, τεράστιο πλεόνασμα, θα φροντίσει αξιοποιώντας το πλεονασμά της η ίδια και με τα κριτήριά της να το ανακυκλώσει επενδύοντας στους άλλους, όπερ και έκανε. Ήταν μια μεγάλη επιχείρηση ανακύκλωσης πλεονασμάτων η Αμερικανική ηγεμονία.

Έτσι το Σχέδιο Marshall έστησε την μεταπολεμική παγκόσμια οικονομία στα πόδια της, με αποτέλεσμα τις Trente Glorieuses, όπως τις λεν οι Γάλλοι, τα 30 χρόνια που μάλλον ήταν 20, αυτά τα χρόνια του Bretton Woods έστω στραβού, επίσης του Ψυχρού Πολέμου, όλα μαζί είναι, ήταν μια μοναδική περίοδος οικονομικής ανάπτυξης για όλη την Ευρώπη και δημιούργησαν το Ευρωπαϊκό κοινωνικό κεκτημένο. Μα τότε, πού είναι το πρόβλημα με τους Αμερικάνους, αφού ήταν τόσο καλοί; Το πρόβλημα είναι ότι το 1970 το σπάσανε και το δικό τους σύστημα του Bretton Woods. Δεν κατέρρευσε, όπως λέγεται, το γκρέμισαν. Γιατί;

Διότι έχασαν τη θέση τους ως της μοναδικής οικονομικής δύναμης που μπορεί να επιβάλει τους όρους της. Γιατί; Διότι το Αμερικανικό πλεόνασμα έγινε έλλειμμα. Γιατί; Αρκεί μια λέξη: Βιετνάμ.

Σε αντικατάσταση αυτού του «μοντέλου» –όπως λέμε τώρα– οι Αμερικάνοι επέλεξαν μια κυριολεκτικά αξιοπερίεργη στρατηγική βίαιης και απρόβλεπτης απορρύθμισης, και μια πρακτική σχεδόν αναρχο-αυτόνομη. Απελευθέρωση πρώτα απ' όλα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και βαθμιαία απελευθέρωση των πάντων, όπως και χτύπημα των όποιων κανόνων μέχρι και των κανόνων στοιχειώδους αλληλεγγύης και συνεννόησης, όπου και κυριολεκτικά επέβαλαν, π.χ., την ανατίμηση του γερμανικού μάρκου απέναντι στο δολάριο, όπως αργότερα επέτειναν την Ασιατική κρίση. Η άναρχη συμπεριφορά των Αμερικάνων, στα όρια του επικίνδυνου [«Το δολαρίο μας – δικό σας πρόβλημα»], κράτησε από το '70 τουλάχιστον μέχρι το '80, τουλάχιστον μέχρι το '90 και τουλάχιστον μέχρι το 2008 – χρονικά ορόσημα στο δρόμο προς την Ευρωπαϊκή απάντηση. Το 2008 ήρθε η Νέμεση.

Οι Αμερικάνοι όλα αυτά τα χρόνια είχαν όλο και μεγαλύτερο έλλειμμα, έφτασε στο σημείο το έλλειμμά τους να είναι μεγαλύτερο από τις τρεις επόμενες ελλειμματικές χώρες και μεγαλύτερο από τους τρεις μεγαλύτερους πλεονασματικούς, συν και πλην. Πώς, όμως μπόρεσε να εξακολουθήσει η νομισματική ηγεμονία του δολαρίου, νομίσματος της χώρας που έχει μόνιμο και αυξανόμενο έλλειμμα έναντι όλων των άλλων; Ε, αυτό είναι από τα ωραία κατασκευάσματα που η πολιτική οικονομία δημιουργεί και η ιστορία αποκαλύπτει: όταν το νόμισμά σου είναι καθολικά αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής, τότε είναι αναπόφευκτα και το μέσο σίγουρης διεθνικής διακράτησης ρευστού πλούτου. Άμα έχεις έλλειμμα, πώς το κάνεις; Αγοράζεις από άλλους παραπάνω από όσο τους πουλάς, κι όσο όλοι αποδέχονται το νόμισμά σου ως γερό ανταλλακτικό μέσο είσαι ο ύστατος αναγκαιός αγοραστής, ο τελευταίος στη σειρά αγοραστής, πάντα υπάρχουν εσύ να αγοράσεις το εξαγωγικό τους πλεόνασμα. Αυτοί που αναπτύσσονται ραγδαία, βλέπε Κίνα, θέλουν οπωσδήποτε να πουλήσουν, γίνεσαι λοιπόν εσύ ο αδηφάγος αγοραστής των εμπορευμάτων τους. Κι αυτοί μαζεύουν χρήματα. Τι χρήματα; Δολάρια φυσικά, αφού με δολάρια αγόρασες από αυτούς. Και τι τα κάνουν τα δολάρια –τι άλλο μπορούν να τα κάνουν; Τα ανακυκλώνουν, στα επιστρέφουν τοποθετώντας τα επικερδώς, αγοράζουν ομόλογα του Αμερικανικού Υπουργείου Οικονομικών και ό,τι άλλες διατιμημένες σε δολάρια αξίες, γίνονται οι άριστοι πελάτες καταθέσεων της μέγιστης τράπεζας που λέγεται Αμερικανική οικονομία. Τελικά, το Αμερικανικό ελλειμματικό χρήμα ήταν ο τροφοδότης της παγκόσμιας

ανάπτυξης και σ' αυτό, ως την κρίση στήριζε την ηγεμονία του. Το παράλογο αυτό παίγνιο κράτησε κοντά 40 χρόνια, δεν είναι λίγο, αλλά το 2008 έσπασε, η χρηματοπιστωτική κρίση, γέννημα θρέμμα της Αμερικής έσπρωξε όλα τα Αμερικάνικα ελλείμματα στο μη παρέκει –αυτή είναι η απαρχή του τέλους εποχής. Και να γιατί ενδιαφέρει το σήμερα το γεγονός αυτό –το κραχ του 2008: διότι η Αμερική δε μπορεί πλέον να αγοράζει τα πάντα από όλους, να είναι προοπτικά όσο και δομικά ελλειμματική– και δη, δεν μπορεί πλέον να αγοράζει τα πάντα από την Γερμανία, για να έρθουμε στα ευρωπαϊκά δικά μας. Τα πλεονάσματα της Γερμανίας πλέον απαιτούν την ελλειμματικότητα όλης της Ευρώπης. Και πώς αντέχεται αυτό;

Είπα, το ευρώ ήταν κίνηση χειραφέτησης και ανεξαρτησίας της Ευρώπης από την Αμερική, ποιοι το φτιάξαν; Οι όντως πατέρες που το έσπειραν είναι ο Giscard και ο Helmut Schmidt, αλλά βεβαίως την ολοκλήρωση όπως αποτυπώθηκε στο Μάαστριχτ την έδωσαν ο Mitterrand και ο Kohl, χωρίς τη δική τους εμπνευσμένη συμμαχία δεν θα μπορούσε το ευρώ να στηθεί. Ο Mitterrand βεβαίως και δεν ήθελε την επανένωση της Γερμανίας, όπως δεν την ήθελε και η Thatcher, αλλά δεν του βγήκε, και εφόσον έμεινε η Γερμανία στο NATO, το εδέχθη και η Σοβιετική Ένωση. Όπου όμως η Γερμανία δεν είχε πλέον ανάγκη την Γαλλία όπως πριν και ήταν κυριολεκτικά απεγνωσμένη η προσπάθεια του Mitterrand να δέσει την Γερμανία με αυτήν τη νομισματική αγκαλιά έτσι που να μην μπορεί πια να ξεφύγει μόνη της. Από συνεργάτες του Mitterrand είχε τότε διαρρεύσει η απόκρυφη ικανοποίηση –την οποία πιστεύω, διότι οι Γάλλοι θέλουν να βρίσκουν και το όνομα, όχι απλώς να βαφτίσουν το παιδί– ότι ήταν επανάληψη το Μάαστριχτ της περίφημης Συνθήκης της Βεστφαλίας (το 1648), διά της οποίας η Γερμανία μαντρώθηκε για 200 χρόνια και αυτός ήταν ξανά ο στόχος της γαλλικής πολιτικής, που θα της εξασφάλιζε την ευρωπαϊκή πρωτοκαθεδρία.

Τώρα βέβαια ξέρουμε ότι η Γερμανία δεν μαντρώθηκε. Ξέρουμε ακόμη ότι η ενοποίηση προσφέρει ένα δυσάρεστο δίδαγμα: οι Γερμανοί πραγματοποίησαν την ενοποίηση κάνοντας ακριβώς αυτό που απαγορεύουν σε όλους τους άλλους Ευρωπαίους να κάνουν σήμερα. Έκαναν την ενοποίηση με ισοτιμία του μάρκου, ανατολικού και δυτικού και με μισθό στα φτωχά ανατολικά Laender ίσο με τον μισθό των πλούσιων δυτικών. Αυτή η ανισορροπία χρειάστηκε τεράστιες δημοσιονομικές μεταβιβάσεις, το φορολογικό σύστημα δεν απέδιδε επαρκώς και χρειάστηκε έντονη αύξηση του δημόσιου δανεισμού, τέτοια που περίπου διπλασίασε τα πανευρωπαϊκά επιτόκια. Κοντολογίς την εκλογική νίκη του Kohl, πατέρα της επανένωσης, και την χρηματοδότηση της επανένωσης, την πλήρωσε όλη η Ευρώπη.

Οι Γερμανοί δεν θέλουν πια να κάνουν μεταβιβάσεις σε κανέναν. Και ρίχνουν κατάρα στον δανεισμό –των άλλων.

Για να ολοκληρώσω έναν πρώτο κύκλο προσέγγισης στο ερώτημα τί είναι και τι θέλει το ευρώ θα επισημάνω ένα και μοναδικό στοιχείο: ο μηχανισμός στήριξης που βρίσκεται στο επίκεντρο των συζητήσεων αυτή την ώρα, το περίφημο EFSF, δεν είναι ΟΔΔΗΧ, *δεν είναι οργανισμός διαχείρισης του ευρωπαϊκού δημοσίου χρέους*. Είναι μια απλή χρηματο-οικονομική εταιρεία, που εδρεύει στο Λουξεμβούργο, της οποίας οι εγγυήσεις δεν είναι *Joint and Several*, ενιαίες αν και ξεχωριστές, είναι μόνο ξεχωριστές, το κάθε ένα κράτος-μέλος εγγυάται το δικό του τμήμα και μόνον. Αυτό το σχήμα δεν είναι ούτε γι' αστείο δημοσιονομική ενοποίηση. Από τα πέντε πάνω-κάτω σχέδια τα οποία υπάρχουν στο τραπέζι, αυτό είναι όχι απλά το χειρότερο, είναι το ανύπαρκτο. Γιατί, όμως, τότε οι Γερμανοί τόσο το θέλουν, και μάλιστα υπό όρους εξαιρετικά δυσβάστακτους από όλους τους άλλους – το λεγόμενο Σύμφωνο Ανταγωνιστικότητας– περιλαμβανομένης και της Γαλλίας; Πολλά πατώματα μπορεί να έχει η απάντηση, όπως ο διάλογος μέσα στην ίδια την Γερμανία φανερώνει, όμως σε όλα υπάρχει ένα κοινό στοιχείο: *η Γερμανία δεν έχει βάλει όλα τα αβγά της στο καλάθι της Ευρώπης –και δεν θέλει να τα βάλει*. Και αν υπάρξει ένας «τόπος», ένα στοιχείο, ένας κουβάς, όπου κάποια, έστω και λίγα αβγά ανακατεύονται μαζί με τα έστω και λίγα αβγά των άλλων, τότε είναι απείρως πιο δύσκολο μετά να τα ξεκολλήσεις. Η Γερμανία είναι σε σχέση περιορισμένης ευθύνης με την Ευρώπη, δέσμευση λειψή, **limited liability**. Η Γερμανία, χώρα της ενεργού υπακοής που εξασφαλίζει την διεθνή ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών της, είναι η μόνη χώρα που διατηρεί την δυνατότητα αυτονόμησης από την διεργασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Σέρνοντας πίσω από το άρμα της το συγκροτημένο γερμανικό block, το οποίο ξεκινά από την Φινλανδία και φτάνει μέχρι τη Βόρεια Ιταλία, την Ολλανδία και την Ελβετία, την Πολωνία και την κεντρική Ευρώπη, είναι μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη από την Κίνα. Όμως το μέγιστο του πλεονάσματος της Γερμανίας είναι από την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα την Ευρωζώνη, το 60% του γερμανικού πλεονάσματος είναι από την Ευρώπη. Το δε μέγιστο του πλεονασματικού κέρδους της Γερμανίας λογίζεται στην δεκαετία από τότε που έγινε το ευρώ.

Όμως το πλεόνασμα αυτό δεν ανακυκλώνεται, είναι το τμήμα που πληρώνει η Ευρώπη για την συμμετοχή της Γερμανίας. Είναι δυσβάστακτο, είναι στη ρίζα της κρίσης του ευρώ, και η Γερμανία αρνείται την συμμετοχή της σε οποιονδήποτε σοβαρό μηχανισμό που θα αντιμετώπιζε το πρόβλημα στην ρίζα του – αν και το κόστος για την Γερμανία θα ήταν ελάχιστο ως μηδενικό. Αυτή είναι επί της

ουσίας η πολιτική σύγκρουση που υποβόσκει και που ορίζει το πολλαπλό σταυροδρόμι όλων των ταυτόχρονων κρίσεων της παγκόσμιας οικονομίας. Χωρίς χαλινό, οι πλεονασματικές χώρες τα θέλουν όλα δικά τους και η Γερμανία την Ευρώπη στα μέτρα της. Η Γαλλία όμως;

Αν φύγουν οι Γερμανοί από το ευρώ θα έχουν βεβαίως ένα τίμημα, την ανατίμηση του μάρκου, αλλά το να μείνουν στο ευρώ σημαίνει να αποδεχθούν ένα Ευρωπαϊκό Fiscus με περιχαρακωμένο στόχο, έναν κοινό Οργανισμό Διαχείρισης του Ευρωπαϊκού Δημοσίου Χρέους – συμβατό με την ιδρυτική συνθήκη του Μάαστριχτ, όπου ορίζεται ως αποδεκτό το καθ' έκαστον δημόσιο χρέος ως το επίπεδο του 60% του καθ' έκαστον ΑΕΠ. Δεν πιστεύω να το κάνουν: το *πολιτικό* ερώτημα ως εκ τούτου είναι εάν οι Γάλλοι, που κάνουν τα πάντα για να πετύχει, θα αντέξουν *αυτό το συννοικέσιο με αυτούς τους όρους* της Γερμανίας.

Σας ευχαριστώ.

Δημοσιονομικοί θεσμοί στην Ευρωζώνη και την Ελλάδα

Το θέμα της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση γενικότερα έχει γίνει θέμα πρώτης προτεραιότητας, μετά την πρόσφατη οικονομική κρίση. Το νέο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης είναι υπό συζήτηση αυτή την περίοδο και τα σχόλια και οι αντιδράσεις στα σχέδια που έχουν διαρρεύσει αρκετά ποικίλες και έντονες. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το θέμα είναι καθοριστικής σημασίας για το μέλλον της Ευρωζώνης και του ενιαίου νομίσματος.

Η όλη διαδικασία θυμίζει έντονα τις διαδικασίες για τη δημιουργία του ευρώ και του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Και τότε, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 δεν επικράτησαν οι πλέον νηφάλιες και ρεαλιστικές προσεγγίσεις, αλλά μάλλον οι δογματικές απόψεις της Γερμανίας. Δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο, που στη θεωρία ήταν αυστηρό και μάλλον άκαμπτο, αλλά στην πράξη αποδείχτηκε ατελές και ανεπαρκές να αντιμετωπίσει τις πραγματικές ανάγκες της Ευρωζώνης.

Η σημερινή δύσκολη συγκυρία θέτει το πρόβλημα της οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωζώνης σε μια νέα βάση, και ο κίνδυνος είναι να δημιουργηθεί ένα πολύπλοκο πλαίσιο που δεν θα διαθέτει την απαιτούμενη ευελιξία για να αντιμετωπίσει τις πραγματικές ανάγκες των χωρών-μελών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ενδυνάμωση της ολοκλήρωσης απαιτεί από τα κράτη-μέλη να εκχωρήσουν κάποιες αρμοδιότητες άσκησης οικονομικής πολιτικής σε Ευρωπαϊκά όργανα και να αποδεχτούν αυστηρότερους ελέγχους σε θέματα δημοσιονομικής πολιτικής, τόσο σε βραχυχρόνιο ορίζοντα όσο και μακροχρόνια. Αυτό όμως διαφέρει από το να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο, που βασίζεται στο θεσμικό πλαίσιο και την εμπειρία μιας μόνο χώρας και να ζητηθεί να εφαρμοστεί από όλους.

Το θέμα της οικονομικής διακυβέρνησης είναι πολύ σημαντικό και γι' αυτό στη σημερινή παρέμβασή μου θα περιοριστώ στις δημοσιονομικές κυρίως πτυχές του θέματος. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, η αντιμετώπιση των οξυμένων προβλημάτων, όπως το τεράστιο δημόσιο χρέος και το μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα, δεν νομίζω ότι μπορεί να γίνει με βάση το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ευρωζώνης. Αυτό πρέπει να συμπληρωθεί με αλλαγές στο εσωτερικό μας θεσμικό

πλαίσιο, το οποίο έχει αποδειχτεί εξαιρετικά αδύναμο και ξεπερασμένο αλλά και ανεπαρκές για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τη δημοσιονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα . Γι' αυτό και στο επόμενο τμήμα της ομιλίας μου θα κάνω μια αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο που προτείνεται να διαμορφωθεί για τη δημοσιονομική πολιτική στην Ευρωζώνη και μετά θα αναφερθώ στους δημοσιονομικούς θεσμούς στη χώρα μας και στο πώς, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει αυτοί να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες.

Δημοσιονομικοί θεσμοί στην Ευρωζώνη

Το πλαίσιο των δημοσιονομικών κανόνων που ετέθη σε ισχύ με τη δημιουργία του ευρώ ήταν εκείνο του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ). Αυτό περιελάμβανε μια σειρά από κανόνες και κυρώσεις για τις χώρες που αποτύγχαναν να μειώσουν το δημοσιονομικό τους έλλειμμα κάτω από το όριο του 3% του ΑΕΠ. Το σύστημα αυτό αντιμετώπισε την πρώτη μεγάλη του δυσκολία το 2003, όταν η Γερμανία και η Γαλλία, που είχαν υπερβολικό έλλειμμα, αρνήθηκαν να συμμορφωθούν στους κανόνες του ΣΣΑ. Τότε ξεκίνησε η πρώτη αναθεώρηση του που οριστικοποιήθηκε το 2005 και η οποία δεν ήταν παρά μια λίγο πιο ευέλικτη εκδοχή του αρχικού ΣΣΑ, με την έννοια ότι επιτρέπονταν περισσότερες εξαιρέσεις από τους αρχικούς άκαμπτους κανόνες του.

Μετά την τελευταία κρίση και υπό την πίεση της κρίσης χρέους που παρατηρείται σε χώρες-μέλη της Ευρωζώνης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε τον περασμένο Σεπτέμβριο μια νέα αναθεώρηση του ΣΣΑ με πολύ αυστηρότερους κανόνες. Οι βασικότερες καινοτομίες των προτάσεων αυτών είναι δύο. Πρώτο, οι οικονομικές κυρώσεις προτείνεται να ισχύουν και για τις χώρες που αποτυγχάνουν να μειώσουν το δημόσιο χρέος τους κάτω από το 60% του ΑΕΠ, ενώ το αρχικό ΣΣΑ προέβλεπε κυρώσεις μόνο στην περίπτωση που μια χώρα αποτύγχανε να μειώσει το δημοσιονομικό της έλλειμμα. Δεύτερο και πιο σημαντικό, οι κυρώσεις έχουν πιο αυτόματο χαρακτήρα απ' ό,τι το αρχικό ΣΣΑ, όπου το Συμβούλιο, με ειδική πλειοψηφία, αποφάσιζε αν μια χώρα θα υφίστατο κυρώσεις. Με τις νέες προτάσεις, η επιβολή κυρώσεων είναι πιο αυτόματη και η τελική απόφαση δεν θα λαμβάνεται από το Συμβούλιο, αλλά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με βάση μια σειρά από διαδικασίες, πράγμα που αυξάνει σημαντικά την ισχύ της Επιτροπής. Οι προτάσεις αυτές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι πολύ πιθανό να επηρεαστούν και από το νέο πλαίσιο για την ανταγωνιστικότητα που συζητείται τώρα.

Μια πρώτη αντίδραση στις προτάσεις αυτές μπορεί να είναι ότι η αυστηροποίηση των κυρώσεων είναι στη σωστή κατεύθυνση, αφού το παλιότερο πλαίσιο απέτυχε στο να εμποδίσει πολλές χώρες, με ιδιαίτερο παράδειγμα την Ελλάδα, να έχουν εκτροχιασμό των ελλειμμάτων τους. Μια πιο ψύχραιμη όμως εκτίμηση μας δείχνει ότι οι νέες προτάσεις στηρίζονται μάλλον σε λαθεμένη εκτίμηση για τα αίτια της κρίσης ελλειμμάτων και χρέους που παρατηρήθηκαν σε ορισμένες χώρες της Ευρωζώνης, όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία. Επιπλέον οι νέες προτάσεις υποσκάπτουν, κατά τη γνώμη μου, τη βασική αρχή των δημοκρατικών κοινωνιών που στηρίζεται στην αρχή ότι δεν μπορεί να υπάρξει φορολογία χωρίς αντιπροσώπευση.

Σχετικά με τα αίτια για την κρίση χρέους στις χώρες της Ευρωζώνης, το λάθος έγκειται στο ότι αυτή δεν προήλθε από τις ανεύθυνες δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών, με εξαίρεση ίσως την Ελλάδα, αλλά από το γεγονός ότι οι περισσότερες χώρες αναγκάστηκαν να αυξήσουν τα ελλείμματα και το χρέος τους, αφενός για να στηρίξουν την οικονομική δραστηριότητα, λόγω της κρίσης που προήλθε από τον χρηματοοικονομικό τομέα, και αφετέρου για να διασώσουν τράπεζές τους, οι οποίες είχαν τεράστια ανοίγματα σε δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα. Αν εξετάσει κανείς τα στοιχεία θα διαπιστώσει ότι το δημόσιο χρέος στην Ευρωζώνη μειώθηκε την περίοδο 1999-2007 από το 72% στο 67% του ΑΕΠ. Την ίδια περίοδο, το χρέος του ιδιωτικού τομέα αυξήθηκε σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα, το χρέος των νοικοκυριών αυξήθηκε από το 52% στο 70% του ΑΕΠ και το χρέος των χρηματοοικονομικών οργανισμών αυξήθηκε από 200% σε πάνω από 250% του ΑΕΠ. Ας μην ξεχνάμε ότι χώρες που τώρα υποφέρουν από κρίση χρέους, όπως π.χ. η Ιρλανδία και η Ισπανία σε μικρότερο βαθμό, έπαιρναν άριστα για τη δημοσιονομική τους διαχείριση πριν από την κρίση.

Σε ό,τι αφορά τη δημοκρατική αρχή «κανένας φόρος χωρίς αντιπροσώπευση θα πρέπει να τονιστεί ότι η επιβολή κυρώσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ένα όργανο μη εκλεγμένο και το οποίο έχει περιορισμένη μόνο λογοδοσία δεν φαίνεται να συνάδει με τις αρχές της δημοκρατικής διακυβέρνησης όπως την ξέρουμε. Στην ΟΝΕ, η δημοσιονομική πολιτική, φορολογία και δαπάνες, είναι αποφάσεις που λαμβάνονται από τις εκλεγμένες κυβερνήσεις των κρατών-μελών και οι οποίες είναι υπόλογες στο εκλογικό τους σώμα. Από την άλλη πλευρά, όταν θέλουμε να προχωρήσει η Ευρώπη σε μια κάποια μορφή ομοσπονδοποίησης, τότε και η παραχώρηση αρμοδιοτήτων σε κάποιο άλλο όργανο είναι αναγκαία. Το όργανο όμως αυτό θα πρέπει να είναι δημοκρατικά νομιμοποιημένο και να μην είναι απλά και μόνο ένα όργανο τεχνοκρατών, χωρίς

πολιτικό έλεγχο. Μένει να δούμε ποιο πλαίσιο θα διαμορφωθεί, ποιο όργανο θα διαχειρίζεται αυτά τα θέματα και πώς.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σε μια Νομισματική Ένωση το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος είναι θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Αλλά εξίσου σημαντικό είναι και το θέμα ελλειμμάτων και χρέους του ιδιωτικού τομέα. Σε μια ολοκληρωμένη νομισματική ένωση τόσο το ιδιωτικό όσο και το δημόσιο χρέος μιας χώρας μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε άλλες χώρες-μέλη. Γι' αυτό και η επικέντρωση και μόνο στο δημόσιο χρέος δεν αρκεί για να αποφευχθούν οι δημοσιονομικές κρίσεις. Ο έλεγχος του ιδιωτικού χρέους είναι επίσης σημαντικός παράγοντας και δεν πρέπει να αγνοείται.

Η μέχρι τώρα εμπειρία από την εφαρμογή των κανόνων έχει δείξει ότι, όχι μόνο το ΣΣΑ είχε καθαρά προκυκλικό χαρακτήρα, αλλά και η παρακολούθηση της εφαρμογής του ήταν χαμηλής ποιότητας, με αποτέλεσμα η τήρηση τόσο του προληπτικού όσο και του κατασταλτικού σκέλους του να μην είναι αποτελεσματική και αξιόπιστη. Οι προτάσεις που γίνονται στο νέο πλαίσιο αυστηροποιούν τις διαδικασίες, ενισχύουν το προληπτικό σκέλος του ΣΣΑ και επιβάλλουν ποινές, οι οποίες αναμένεται να προλάβουν την αύξηση ελλειμμάτων και χρέους. Το πόσο πιο αποτελεσματικό θα είναι το νέο πλαίσιο είναι κάτι που θα το δούμε.

Εκείνο που αναγνωρίζεται όμως είναι ότι οι κανόνες αυτοί θα πρέπει να συμπληρωθούν από εθνικούς κανόνες και διαδικασίες δημοσιονομικής διακυβέρνησης. Οι κανόνες αυτοί περιλαμβάνουν αξιόπιστα λογιστικά συστήματα, συνετές μακροοικονομικές προβλέψεις, αριθμητικούς δημοσιονομικούς κανόνες σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης (κεντρικής και τοπικής), σύγχρονες διαδικασίες σύνταξης και εκτέλεσης του προϋπολογισμού, προγραμματισμό δαπανών και εσόδων σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα και ανεξάρτητες δημοσιονομικές αρχές.

Δημοσιονομικοί θεσμοί στην Ελλάδα

Ένα βασικό ερώτημα που τίθεται είναι γιατί η χώρα μας δεν μπόρεσε να τιθασεύσει το δημοσιονομικό της έλλειμμα και να μειώσει το δημόσιο χρέος της, παρά την ισχυρή αύξηση του ΑΕΠ για μακρά χρονική περίοδο. Οι απαντήσεις που μπορούν να δοθούν είναι πολλές, με πιο συνηθισμένη την απάντηση ότι το πολιτικό μας σύστημα δεν έχει το θάρρος να πάρει τα δύσκολα και μη δημοφιλή μέτρα που απαιτούνταν. Μια πιο διεξοδική ανάλυση αποκαλύπτει ότι ίσως αυτή η αδυναμία του πολιτικού μας συστήματος οφείλεται στην ανυπαρξία θεσμών, οι οποίοι δημιουργούν ελέγχους και αντίβαρα σε μια Δημοκρατία, που θα συντελούσαν στο να είναι το πολιτικό μας

σύστημα πιο υπεύθυνο. Το θέμα είναι αρκετά πολύπλοκο και γι' αυτό στη σημερινή μου παρέμβαση θα περιοριστώ στο θέμα των δημοσιονομικών θεσμών. Με τον όρο «θεσμοί» εννοούμε τους βασικούς κανόνες που διέπουν τη δημοσιονομική πολιτική μιας χώρας. Με βάση και την εμπειρία άλλων χωρών, που πέρασαν περιόδους δημοσιονομικής κρίσης, μπορούμε να πούμε ότι οι βασικές αδυναμίες του δημοσιονομικού μας συστήματος οφείλονται στους εξής βασικούς λόγους:

1. έλλειψη διαφάνειας στον κρατικό προϋπολογισμό και απουσία μηχανισμών ελέγχου της ακρίβειας των στοιχείων·
2. απουσία μεσοπρόθεσμου σχεδιασμού, αφού ο προϋπολογισμός συντάσσεται σε ετήσια βάση και μόνο. Αν και το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης επιβάλλει την υποβολή στην Ευρωπαϊκή Ένωση τουλάχιστον τριετών σχεδίων εσόδων και δαπανών, αυτά τα στοιχεία ήταν ενδεικτικά και μόνο και ουδέποτε τηρήθηκαν·
3. ο προϋπολογισμός δεν συντάσσεται με βάση προγράμματα, αλλά με βάση ανάγκες υπουργείων και φορέων, και με βάση τις δαπάνες της προηγούμενης δημοσιονομικής χρήσης·
4. ο προϋπολογισμός συντάσσεται με βάση προτάσεις εκ των κάτω προς τα άνω, και όχι αντίστροφα, όπως γίνεται πλέον σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες·
5. η απουσία προγραμμάτων οδηγεί και στο να μην υπάρχουν ουσιαστικοί έλεγχοι για τις δαπάνες, αλλά μόνο έλεγχοι για νομιμότητα και χωρίς έλεγχο για σκοπιμότητα ή αποτελεσματικότητα των δαπανών·
6. η Ελλάδα είναι από τις ελάχιστες χώρες που δεν έχει αριθμητικούς κανόνες, ούτε για τα έσοδα, ούτε για τις δαπάνες, πέρα από εκείνους του ΣΣΑ·
7. τα πληροφοριακά συστήματα παρακολούθησης-εκτέλεσης των δαπανών είναι ακόμη πρωτόγονα·
8. ο ρόλος του Κοινοβουλίου είναι πολύ περιορισμένος και πέρα από την ψήφιση του προϋπολογισμού δεν ασκεί κανένα ουσιαστικό ρόλο στην εκτέλεσή του·
9. η φορολογική διοίκηση λειτουργεί με πρότυπα οργάνωσης που είναι ξεπερασμένα και η φοροδιαφυγή είναι ενδημικό φαινόμενο·
10. οι προϋπολογισμοί εκτός κεντρικής κυβέρνησης ελάχιστα πληρούν τις σύγχρονες απαιτήσεις λογιστικών προτύπων.

Είναι αλήθεια ότι μετά την κρίση έχουν ληφθεί μια σειρά από μέτρα που βελτιώνουν την κατάσταση, αλλά οι θεσμικές αδυναμίες και τα θεσμικά κενά συνεχίζουν να είναι σημαντικά. Ένα πρώτο σημαντικό βήμα είναι η δημιουργία ανεξάρτητης στατιστικής υπηρεσίας. Επιπλέον, με το νόμο 3871 του 2010 για τη Δημοσιονομική Διαχείριση και Ευθύνη, εισάγονται μια σειρά από αξιοσημείωτες καινοτομίες. Μεταξύ άλλων ο νόμος εισάγει ένα Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο

Δημοσιονομικής Στρατηγικής που ψηφίζεται από τη Βουλή και το οποίο περιλαμβάνει τις μεσοπρόθεσμες δημοσιονομικές επιδιώξεις και στόχους για τα γενικά αποτελέσματα και τις προβλέψεις για το έτος που αφορά και τα τρία επόμενα έτη. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει και σύνοψη των κύριων μέτρων πολιτικής που εξετάζονται για τον ετήσιο προϋπολογισμό και δήλωση ως προς τις κυριότερες πηγές κινδύνων για την δημοσιονομική θέση της Γενικής Κυβέρνησης. Εισάγεται επίσης η αρχή σύνταξης του ετήσιου προϋπολογισμού δαπανών εκ των άνω προς τα κάτω και ορίζονται ανώτατα όρια για όλα τα επίπεδα της Γενικής Κυβέρνησης. Ο νόμος προβλέπει ακόμη ότι όλοι οι φορείς του κράτους, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης πρέπει να υποβάλλουν ετήσιους προϋπολογισμούς και σε μηνιαία βάση να κοινοποιούν στο Γενικό Λογιστήριο στοιχεία για τα έσοδα, τις δαπάνες τους και τις υποχρεώσεις τους. Το Γενικό Λογιστήριο έχει την υποχρέωση να ενημερώνει τη Βουλή για τα έσοδα και τις δαπάνες του Προϋπολογισμού σε μηνιαία, τριμηνιαία και εξαμηνιαία βάση. Με τον τρόπο αυτό εκτιμάται ότι η εκτέλεση του προϋπολογισμού θα παρακολουθείται συστηματικά και με πλήρη διαφάνεια. Εισάγεται επίσης η διαδικασία εσωτερικών ελέγχων, διπλογραφικό λογιστικό σύστημα και αν υπάρχουν σημαντικές αλλαγές στον εγκεκριμένο προϋπολογισμό αυτές θα πρέπει να εγκρίνονται από τη Βουλή με συμπληρωματικούς προϋπολογισμούς.

Οι αλλαγές του νέου νόμου είναι πράγματι φιλόδοξες και η υλοποίησή τους θα βελτιώσει σημαντικά τη διαφάνεια, την αποτελεσματικότητα και τη λογοδοσία της κυβέρνησης, των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των φορέων του Δημοσίου. Μια πιο προσεκτική εξέταση όμως δείχνει ότι ο νόμος θα μπορούσε να εισαγάγει και αριθμητικούς δημοσιονομικούς κανόνες, π.χ. για δαπάνες, ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς για τοπική αυτοδιοίκηση, οι οποίοι κανόνες, με βάση και τη διεθνή εμπειρία, μπορεί να παίξουν σημαντικό ρόλο στην δημοσιονομική πειθαρχία των αρχών. Επίσης, το τριετές πλαίσιο προϋπολογισμού υποβάλλεται στη Βουλή τον Απρίλιο και ψηφίζεται το Μάιο κάθε έτους και αν οι μακροοικονομικές προβλέψεις πάνω στις οποίες στηρίζεται αλλάζουν, τότε το Σεπτέμβριο αναθεωρείται και το τριετές πρόγραμμα. Μήπως θα ήταν προσφορότερο το τριετές πρόγραμμα να υποβάλλεται στη Βουλή μαζί με τον Προϋπολογισμό και να αποτελεί και το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο που πρέπει να υποβληθεί με το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Στο νόμο δεν γίνεται επίσης αναφορά για δημιουργία μηχανισμών και υπηρεσιών που θα αξιολογούν τις δαπάνες και για το κατά πόσο αποδίδουν τα αναμενόμενα. Η πείρα έχει δείξει ότι η εξέταση μόνο της νομιμότητας των δαπανών δεν αρκεί για την

αποτελεσματική άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής. Παρά τις όποιες επιφυλάξεις που μπορεί να εκφράσει κανείς, ο νόμος 3871/2010 αποτελεί ένα σημείο εκκίνησης για αλλαγές που θα αλλάξουν ριζικά τη δημοσιονομική διαχείριση της χώρας. Εξάλλου, όπως δείχνει και η διεθνής εμπειρία, όλες οι μεταρρυθμίσεις για τη δημοσιονομική διακυβέρνηση δεν είναι μόνο τεχνικές μεταβολές, αλλά πολιτικές διαδικασίες, που πρέπει να στηρίζονται σε ρεαλιστικά χρονοδιαγράμματα, πρέπει να είναι ιδιοκτησία της κυβέρνησης και να μην αποσυνδέονται από την ιστορική και κοινωνική ιστορία της χώρας.

Τέλος, μια άλλη σημαντική καινοτομία στο χώρο της δημοσιονομικής διαχείρισης, που τα τελευταία χρόνια αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία, είναι η δημιουργία ανεξάρτητων δημοσιονομικών αρχών. Μια τέτοια θα μπορούσε να είναι και το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής. Όπως μάλιστα αναφέρει ο νόμος 3871/2010: «Στο πλαίσιο των γενικών αρχών της δημοσιονομικής διαχείρισης που τίθενται με τον παρόντα νόμο, το Υπουργείο Οικονομικών και τα λοιπά υπουργεία και φορείς της Γενικής Κυβέρνησης, υποχρεούνται να παρέχουν τις αιτούμενες πληροφορίες στο Γραφείο Προϋπολογισμού, που ιδρύθηκε στη Βουλή με τροποποίηση του Κανονισμού της, για την ενημέρωσή της και την υποβοήθηση του έργου της». Επειδή ο δυνητικός ρόλος των ανεξάρτητων δημοσιονομικών αρχών για τη βελτίωση των δημοσιονομικών επιδόσεων μιας χώρας θεωρείται όλο και πιο σημαντικός, γι' αυτό θα αναφερθώ λίγο πιο διεξοδικά στο ρόλο που θα μπορούσε να παίξει το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής.

Βασικός ρόλος μιας τέτοιας αρχής είναι η παροχή αντικειμενικών και ανεπηρέαστων από πολιτικά κόμματα αναλύσεων για την αξιοπιστία των προβλέψεων του προϋπολογισμού και τακτικών αξιολογήσεων για την υλοποίησή του. Με βάση τη διεθνή εμπειρία βασικό στοιχείο για την επιτυχία ενός τέτοιου θεσμού είναι κατ' αρχήν η ανεξαρτησία του από πολιτικά κόμματα και την κυβέρνηση. Το να δημιουργηθεί επομένως στη χώρα μας ένα τέτοιο γραφείο που εξαρτάται μόνο από τη Βουλή είναι κατ' αρχήν σημαντικό. Με βάση όμως τον Κανονισμό της Βουλής το Γραφείο Προϋπολογισμού δεν είναι ανεξάρτητη αρχή, αλλά μια υπηρεσία της Βουλής, όπως πολλές άλλες και γι' αυτό ίσως δεν θα μπορέσει να αποκτήσει το κύρος που έχουν αντίστοιχες αρχές ή υπηρεσίες σε άλλες χώρες. Ένα δεύτερο στοιχείο σημαντικό για την επιτυχία του θεσμού είναι τα μέλη που το συνθέτουν να είναι επιστήμονες γνωστού κύρους, να έχουν ανεξαρτησία γνώμης και η επιλογή τους να γίνεται αξιοκρατικά και μόνο. Με βάση όμως τον Κανονισμό της Βουλής, τα προσόντα των μελών του Γραφείου Προϋπολογισμού είναι πολύ γενικά και ο τρόπος επιλογής τους μάλλον γενικός και αόριστος. Επίσης,

οι όροι λειτουργίας του Γραφείου είναι πολύ γενικοί. Παρά τις επιφυλάξεις αυτές, το Γραφείο θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφόρησης για τη Βουλή και την κοινή γνώμη και να γίνει ένας από τους πιο αξιόπιστους αξιολογητές της δημοσιονομικής πολιτικής της χώρας μας.

Όπως τονίζει και η Alice Rivlin, η πρώτη επικεφαλής του Γραφείου Προϋπολογισμού του Αμερικάνικου Κογκρέσου, για να επιτύχει ένα τέτοιο γραφείο και οι εκθέσεις του να έχουν αξιοπιστία που αναγνωρίζεται απ' όλους, θα πρέπει να ικανοποιεί τέσσερις βασικές αρχές:

1. τα μέλη του και το υποστηρικτικό προσωπικό να έχουν πολύ καλά επιστημονικά προσόντα και να θεωρείται από την επιστημονική κοινότητα ότι το να υπηρετεί κανείς σε αυτό το Γραφείο είναι σημαντικό στοιχείο για τη σταδιοδρομία του.
2. πρέπει να είναι απόλυτα υπερκομματικό όργανο και τα μέλη του να μην διορίζονται από πολιτικούς, αλλά μέσα από διαδικασίες απόλυτα διαφανείς και αξιοκρατικές.
3. το Γραφείο προσφέρει αναλύσεις και εκτιμήσεις για τα έσοδα και τις δαπάνες του Προϋπολογισμού, αναλύει εναλλακτικές προτάσεις, αλλά δεν κάνει συγκεκριμένες συστάσεις για το τι πρέπει να γίνει. Βοηθά τους πολιτικούς να αξιολογούν τις επιλογές τους, αλλά δεν τους προτείνει τι να επιλέξουν.
4. όλες οι εκθέσεις και οι αναλύσεις του δίδονται στη δημοσιότητα και γίνεται προσπάθεια ώστε τα κείμενα να μπορούν να διαβαστούν και από μη ειδικούς.

Τέλος μιλώντας για δημοσιονομικούς θεσμούς δεν μπορεί παρά να κάνω μια σύντομη αναφορά στην πλευρά της φορολογίας. Η πολυπλοκότητα της φορολογικής νομοθεσίας μας, η αναποτελεσματικότητα του τρόπου φορολογικών ελέγχων, η ξεπερασμένη οργάνωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού και απουσία ενός ορθολογικού μηχανισμού κινήτρων και κυρώσεων, έχουν ως συνέπεια η φοροδιαφυγή στη χώρα μας να έχει πάρει ενδημικό χαρακτήρα. Δυστυχώς, μέχρι τώρα όλες οι κυβερνήσεις ψηφίζουν σχεδόν κάθε χρόνο και ένα φορολογικό νόμο, αλλά ελάχιστοι νόμοι έχουν ασχοληθεί με τον εκσυγχρονισμό και την αναδιάρθρωση της φορολογικής διοίκησης. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι όσο καλή και να είναι μια νομοθεσία, αυτή δεν μπορεί να αποδώσει αν δεν υπάρχει ικανή και αξιόπιστη φορολογική διοίκηση να την εφαρμόσει. Γι' αυτό και τα μέτρα που ελήφθησαν πρόσφατα ή είναι υπό ψήφιση και αφορούν τους φορολογικούς ελέγχους, την ταχύτερη απονομή δικαιοσύνης και την αναδιάρθρωση των εφοριών είναι στη σωστή κατεύθυνση. Ίσως για να περιοριστεί η επίδραση των κομμάτων στη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης να είναι χρήσιμο να διοριστεί γενικός

γραμματέας ή μόνιμος υφυπουργός που θα έχει την ευθύνη λειτουργίας του φοροεισπρακτικού μηχανισμού.

Η μεταρρύθμιση της φορολογικής διοίκησης δεν μπορεί να είναι υπόθεση ενός ή περισσότερων νόμων. Εκείνο που απαιτείται είναι να σχεδιαστεί από την αρχή η λειτουργία της σε σύγχρονη βάση, με την αξιοποίηση της σημαντικής διεθνούς εμπειρίας που πλέον υπάρχει και να γίνει θέμα διακομματικής συναίνεσης. Η αξιόπιστη λειτουργία και η εμπέδωση της εμπιστοσύνης του κόσμου ότι η εφορία επιτελεί το ρόλο της σωστά και αμερόληπτα θα αποτελέσει ίσως και την αρχή για να περιοριστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

Κάποια συμπεράσματα

Η δημοσιονομική κρίση στην Ευρωζώνη έχει θέσει πάλι επί τάπητος το θέμα του πλαισίου άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής σε μια νομισματική ένωση. Οι αδυναμίες του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης ανεδείχθησαν με τον πιο εύγλωττο τρόπο και πάλι και η πρόκληση σήμερα είναι το πώς θα μπορέσουν οι χώρες της Ευρωζώνης να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του ενιαίου νομίσματος και τη σταθερότητά του. Με τις προτάσεις που έχουν υποβληθεί για συζήτηση δεν είναι βέβαιο ότι θα μπορέσει εύκολα η Ευρωζώνη να ξεπεράσει τα προβλήματά της. Το νέο πλαίσιο δημοσιονομικών κανόνων είναι δομημένο στην παλιά λογική του ΣΣΑ με πιο αυστηρές κυρώσεις και με τη γενικότερη οικονομική πολιτική να μην έχει δυνατότητες διακριτικών παρεμβάσεων για αντικυκλική πολιτική. Είναι αλήθεια ότι αν θέλουμε μια Ευρωζώνη με περισσότερο ομοσπονδιακό χαρακτήρα, τότε θα πρέπει να δεχτούμε και μεγαλύτερη εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε υπερεθνικά όργανα, τα οποία όμως θα πρέπει να έχουν και δημοκρατική νομιμοποίηση.

Για τη χώρα μας που έχει τεράστιο δημόσιο χρέος και έχει μπει σε περίοδο οικονομικής ύφεσης οι επιλογές είναι περιορισμένες. Η εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών είναι αναγκαία προϋπόθεση για να αποκατασταθεί εμπιστοσύνη στην οικονομία και να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για διατηρήσιμη ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Για να γίνουν όμως αυτά θα πρέπει να διασφαλίσουμε τη σταθερή πορεία για μείωση του δημόσιου χρέους και τη δημιουργία σημαντικών πρωτογενών πλεονασμάτων στον προϋπολογισμό. Αυτό δεν μπορεί να γίνει αν δεν αλλάξει ριζικά το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκείται η δημοσιονομική μας πολιτική. Οι αλλαγές αυτές όμως δεν μπορεί να είναι βιώσιμες και αποτελεσματικές αν δεν έχουν τη στήριξη του πολιτικού συστήματος της χώρας και της κοινής γνώμης.

Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην κρίση δανεισμού

Είναι γνωστό ότι η κρίση δανεισμού του ελληνικού Δημοσίου ή κρίση χρέους όπως αλλιώς λέγεται, έχει δημιουργήσει αρνητικές παρενέργειες για το σύνολο της οικονομίας: επιφέρει σημαντικά προβλήματα ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα αλλά και προβλήματα υποχρηματοδότησης της πραγματικής οικονομίας. Θα εξετάσω λοιπόν εδώ: α) τη συμβολή της ΕΚΤ στην αντιμετώπιση της κρίσης χρέους και β) τη συμβολή της ΕΚΤ στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης χρέους στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Πριν έλθω στο ρόλο της ΕΚΤ, θα ήθελα να κάνω δύο πολύ σύντομες παρατηρήσεις σχετικά με την κρίση χρέους στην ευρωπεριφέρεια.

Πρώτη παρατήρηση

Η πρώτη μου παρατήρηση αφορά στο εξής: *υποστηρίζω ότι ο «βραχνάς» των κερδοσκοπικών επιθέσεων στα ευρωπαϊκά νομίσματα στην προ-ONE εποχή, έχει μετεξελιχθεί σήμερα, στην εποχή του ευρώ, στο «βραχνά» κερδοσκοπικών επιθέσεων στα κυβερνητικά ομόλογα.* Θυμόμαστε όλοι τη δεκαετία του '90 (π.χ. την κρίση του '92 που οδήγησε στην κατάρρευση του ERM) και τις κερδοσκοπικές επιθέσεις με στόχο την αμφισβήτηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών του ERM με αποτέλεσμα συχνά την αναγκαστική υποτίμηση των νομισμάτων. Σήμερα, στην μετά ONE-εποχή, γινόμαστε μάρτυρες νέων κερδοσκοπικών επιθέσεων, αυτή τη φορά όμως στα κυβερνητικά ομόλογα των χωρών της ευρωπεριφέρειας με τα γνωστά αποτελέσματα: την υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας των περιφερειακών ομολόγων, τη δραματική άνοδο των spreads, φτάνοντας ακόμη (όπως τουλάχιστον προεξοφλείται ήδη από τις διάφορες Κασσάνδρες) και στην αναδιάρθρωση του χρέους και στην αναγκαστική υποτίμηση των ομολόγων, στο γνωστό haircut –γιατί περί αυτού πρόκειται–, το haircut είναι η υποτίμηση στην αγορά ομολόγων.

Πιστεύω ότι ο πιο πάνω παραλληλισμός με το ERM είναι χρήσιμος και για ένα ακόμη λόγο: είναι χρήσιμος στην αξιολόγηση –βλέπε απόρριψη– του γερμανικού

μοντέλου περί της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στο Μόνιμο Μηχανισμό Διάσωσης (ΜΜΔ). Εξηγώ. Ατυχώς, ένα τέτοιο πλαίσιο εισάγει παρόμοιο μηχανισμό κινήτρων στους κερδοσκόπους με τον αντίστοιχο που υπήρχε στην προ-ONE εποχή του ERM. Όπως τότε στην εποχή του ERM, οι κερδοσκόποι αμφισβητώντας τις συναλλαγματικές ισοτιμίες ποντάρανε στην υποτίμηση ενός νομίσματος μέσω μαζικών πωλήσεων του νομίσματος, έτσι και στην πιο πάνω πρόταση, οι κάτοχοι ομολόγων, με θεσμοθετημένη πλέον την προοπτική του κουρέματος, θα προβαίνουν σε μαζικές πωλήσεις κρατικών ομολόγων μόλις θα βλέπουν δυσκολίες στην εξυπηρέτηση του χρέους μιας κυβέρνησης. Το αποτέλεσμα θα είναι –όπως πρώτος το επεσήμανε ο πρόεδρος της ΕΚΤ κ. Τρισέ– μία μόνιμη αύξηση των *spreads* των αδύναμων κρίκων της ευρωζώνης. Αυτό θα συμβεί πολύ απλά γιατί το ρίσκο φερεγγυότητας θα περάσει ως *premium* στις αποδόσεις των ομολόγων. Το χειρότερο όμως απ’ όλα είναι το εξής: εάν μία χώρα της Ευρωζώνης προχωρήσει τελικά σε ελεγχόμενη αναδιάρθρωση του χρέους της, το ερώτημα για τις αγορές θα είναι τότε ποια είναι η επόμενη χώρα στη λίστα; Με άλλα λόγια, θα ελλοχεύει ο κίνδυνος να δημιουργηθούν συνθήκες μιας αυτοεκπληρούμενης προφητείας, δηλαδή μιας δυναμικής κερδοσκοπίας γύρω από το μέλλον των άλλων «αδύναμων κρίκων» που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα ντόμινο ελεγχόμενης χρεοκοπίας στην ευρωπεριφέρεια, φτάνοντας ακόμη και στην αποσταθεροποίηση του ευρώ. Υπάρχει ήδη η *ρήτρα του no-bailout*, δεν χρειάζεται άλλη ρήτρα για τον ιδιωτικό τομέα. Θα έχει ενδιαφέρον να δούμε ποια θα είναι η επίσημη θέση της Ελλάδος στη Σύνοδο Κορυφής του Μαρτίου, τον άλλο μήνα στις Βρυξέλλες, πάνω στο μείζον αυτό ζήτημα. Ελπίζω οι πιο πάνω σκέψεις να φανούν χρήσιμες. Εύχομαι επίσης οι Ευρωπαίοι ηγέτες να αντιληφθούν σύντομα ότι η μόνιμη κι αξιόπιστη λύση στην κρίση χρέους της Ευρωζώνης είναι η έκδοση κοινού ευρωομολόγου (ίσως σε πρώτη φάση με κλιμακωτό επιτόκιο).

Δεύτερη παρατήρηση

Η δεύτερη παρατήρησή μου αφορά στο εξής: *υποστηρίζω ότι οι χώρες της ευρωπεριφέρειας βρίσκονται σήμερα εγκλωβισμένες σε μια ιδιότυπη παγίδα, την παγίδα χρέους (debt trap)*, αποτέλεσμα της προσπάθειας που γίνεται για μείωση των δημοσιονομικών τους ελλειμμάτων με μονόπλευρα προγράμματα λιτότητας που αγνοούν την αναπτυξιακή διάσταση, και η οποία όμως καταλήγει σε μεγαλύτερο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ τους. Έτσι, τόσο η Ελλάδα και η Ιρλανδία, που ακολουθούν συσταλτικές πολιτικές μέσα από τα αντίστοιχα Μνημόνια τους, όσο και

η Ισπανία και η Πορτογαλία, που ακολουθούν σταθεροποιητικά προγράμματα σε μια προσπάθεια να αποφύγουν την προσφυγή στο Μηχανισμό Στήριξης, οδηγούνται σε ύφεση (και σε ορισμένες περιπτώσεις σε αποπληθωρισμό μέσω της εσωτερικής υποτίμησης). Όμως, καθώς η οικονομία συρρικνώνεται (και πέφτουν οι τιμές) το ονομαστικό ΑΕΠ μειώνεται επίσης, δυσχεραίνοντας έτσι την εξυπηρέτηση του χρέους με τελικό αποτέλεσμα την αύξηση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ, την καθήλωση των *spreads* σε απαγορευτικά επίπεδα, δηλαδή τον εγκλωβισμό στην παγίδα χρέους. Η καλύτερη απόδειξη του πιο πάνω επιχειρήματος είναι η περίπτωση της Ελλάδας, η οποία μετά από τέσσερα χρόνια αυστηρής δημοσιονομικής προσαρμογής θα έχει στο τέλος του 2013 ένα λόγο χρέους προς ΑΕΠ στο 158%, από το 125% του ΑΕΠ που ήταν το 2009. Το ίδιο ισχύει και για την εξέλιξη του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ιρλανδία (2009:65%, 2012: 115%), στην Πορτογαλία (2009: 76%, 2012: 93%), και στην Ισπανία (2009: 53%, 2012: 73%).

Μία πρόταση

Μια αξιόπιστη λύση-διέξοδος από την παγίδα χρέους στην ευρωπεριφέρεια είναι η εξής (πρόκειται για μια παραλλαγή της πρότασης Μπαρόζο περί επενδυτικού ευρωομολόγου): είναι αλήθεια ότι οι τράπεζες δεν είναι πρόθυμες σήμερα να χρηματοδοτήσουν μεγάλα έργα υποδομής, ενώ και οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις κάνουν περικοπές στα ΠΔΕ τους σε μια προσπάθεια περιστολής των ελλειμμάτων τους. Αυτό το κενό χρηματοδότησης θα μπορούσε να καλύψει το ευρωομολόγο μεγάλων επενδυτικών έργων. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κρατών-μελών θα περιοριζόταν στην παροχή εγγυήσεων για τη διασφάλιση μιας υψηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης των εταιρικών ευρωομολόγων που θα εκδίδονται από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις που θα αναλάβουν την κατασκευή μεγάλων έργων για τη χρηματοδότηση αυτών των *projects* (στα οποία πρωταρχικό ρόλο, πιθανόν, θα κληθούν να παίξουν οι γερμανικές, γαλλικές, ισπανικές, ιταλικές κατασκευαστικές εταιρίες σε κοινοπραξία με τις δικές μας).

Για τις χώρες της ευρωπεριφέρειας το όφελος από την έκδοση επενδυτικού ευρωομολόγου θα είναι διπλό: από τη μια μεριά, η εξασφάλιση χρηματοδότησης μεγάλων επενδυτικών έργων υποδομής θα συνεισφέρει θετικά στο ρυθμό ενδογενούς ανάπτυξης της οικονομίας, ενώ από την άλλη θα μπορούσε να συμβάλλει και στην απομείωση του απόλυτου μεγέθους του δημόσιου χρέους από τα

κεφάλαια που θα μπορούσαν να εισπραχθούν π.χ. με τη μέθοδο της προχρηματοδότησης, του *leasing* κ.λπ.

Πιστεύω ότι αυτή θα μπορούσε να είναι μια χρήσιμη ιδέα για την αύξηση του FDI στη χώρα μας –γιατί περί αυτού πρόκειται– είναι ένας τρόπος προσέλκυσης στοχευμένων Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) σε μια χώρα που βρέθηκε ένα βήμα πριν τη χρεοκοπία: απαντά στο βασανιστικό ερώτημα, ποιος θα έλθει να επενδύσει σήμερα στην Ελλάδα, και πώς, με ποιους όρους; Απάντηση: εξασφαλίζοντας φθηνή χρηματοδότηση για το κόστος του project από τις αγορές, αλλά και εξασφαλισμένα πολυετή προνομιακά έσοδα μέσω της σύμβασης παραχώρησης. Πείτε το *project bond*, πείτε το επενδυτικό ή αναπτυξιακό ευρωμόλογο, πείτε το στοχευμένο FDI, σημασία έχει να πάνει «ποντίκια». Με παρόμοιες δράσεις, θα έλεγα επινοητικού χαρακτήρα, θα αλλάξει το επενδυτικό κλίμα και θα αποκατασταθεί γενικότερα η εμπιστοσύνη στην ελληνική οικονομία.

Ο ρόλος της ΕΚΤ

Έρχομαι τώρα στο σημαντικό ρόλο που έπαιξε και συνεχίζει να παίζει η ΕΚΤ και γενικότερα το ευρωσύστημα, στην κρίση δανεισμού.

Καταρχήν, να σημειώσουμε ότι στις αναπτυγμένες χώρες το δημόσιο χρέος είναι ο ακρογωνιαίος λίθος των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Αυτό έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στην Ευρωζώνη, όπου έχουμε πλέον ένα όλο και πιο ενοποιημένο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Συνεπώς, η κρίση δανεισμού του ελληνικού δημοσίου αφορά πρωτίστως και τις ευρωπαϊκές τράπεζες που διακρατούν ελληνικά ομόλογα στα χαρτοφυλάκια τους, πάνω από 100 δισ. του ελληνικού δημοσίου χρέους είναι απαιτήσεις γαλλογερμανικών τραπεζών. Από την άλλη μεριά, είναι αυτή η κρίση δανεισμού του δημοσίου που οδήγησε στον αποκλεισμό των ελληνικών τραπεζών από την διατραπεζική αγορά την τελευταία χρονιά, δημιουργώντας σοβαρό πρόβλημα ρευστότητας στο χρηματοπιστωτικό τομέα, πρόβλημα που επιδεινώθηκε και λόγω φυγής των καταθέσεων στο εξωτερικό. Επιπλέον, σύγχρονα εργαλεία άντλησης ρευστότητας για τις τράπεζες, όπως π.χ. οι τιτλοποιήσεις δανείων καθίστανται λιγότερο αποτελεσματικά και ακριβότερα λόγω της αυξημένης αβεβαιότητας γύρω από την εξυπηρέτηση των δανείων. *Ως γνωστόν, οι αυξημένες επισφάλειες οφείλονται σε μεγάλο βαθμό, στην μεγαλύτερη σε διάρκεια και ένταση ύφεση, αποτέλεσμα της υπερβολικής και απότομης δημοσιονομικής προσαρμογής του Προγράμματος Οικονομικής Πολιτικής.*

Η έλλειψη ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα έχει εμφανή αρνητικό αντίκτυπο στη δυνατότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων να χρηματοδοτήσουν επαρκώς την πραγματική οικονομία, όπως αυτό φαίνεται άλλωστε και από τον ρυθμό ανόδου της συνολικής χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα που ήταν αρνητικός το 2010, για πρώτη φορά μετά την εισαγωγή του ευρώ. Υπενθυμίζω ότι ο μέσος ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης (δάνεια σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά) την πενταετία 2004-2008 ήταν περίπου 20%, ενώ το 2009 έπεσε κατακόρυφα στο 2%, αρνητικός το 2010, αρνητικός προβλέπεται και το 2011, *έχουμε δηλαδή ένα επίμονο και ισχυρό αρνητικό σοκ ρευστότητας που επιδεινώνει την ύφεση, η ύφεση από την άλλη μεριά αυξάνει τις επισφάλειες και μειώνει την καταθετική βάση κάτι το οποίο επηρεάζει τη ρευστότητα, ιδού λοιπόν ένας άλλος φαύλος κύκλος ύφεσης - πιστωτικής ασφυξίας που θα πρέπει να σπάσει.*

Στα πιο πάνω προβλήματα του τραπεζικού συστήματος, η ΕΚΤ και το ευρωσύστημα ανταποκρίθηκαν αποφασιστικά και συνετά θα έλεγα. Είναι κοινό μυστικό πλέον ότι την περασμένη χρονιά οι ελληνικές τράπεζες βασίστηκαν στην ΕΚΤ για τη χρηματοδότηση των αναγκών ρευστότητάς τους. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τα δάνεια σε ευρώ προς πιστωτικά ιδρύματα εγκατεστημένα στην Ελλάδα σχετιζόμενα με πράξεις νομισματικής πολιτικής ανέρχονταν στο τέλος του 2010 σε πάνω από 95 δισ. ευρώ, αυξημένα κατά 90% σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2009 (50 δισ. ευρώ). Για τις Ιρλανδικές τράπεζες η παροχή ρευστότητας από την ΕΚΤ φτάνει τα 110 δισ. ευρώ ή 20% επί του συνόλου που φτάνει τα 550 δισ. ευρώ. Ειδικότερα για την Ελλάδα έχουμε μια σειρά αποφάσεων της ΕΚΤ, γνωστών ως «έκτακτων μέτρων ενίσχυσης της ρευστότητας» (*exceptional liquidity support measures*), με πιο σημαντική από όλες αυτή της 6ης Μαΐου 2010 στην οποία: *το ελάχιστο όριο πιστοληπτικής διαβάθμισης που καθορίζει το ευρωσύστημα δεν εφαρμόζεται στα εμπορεύσιμα χρεόγραφα που εκδίδει η ελληνική κυβέρνηση, και επίσης δεν εφαρμόζεται στα εμπορεύσιμα χρεόγραφα που εκδίδουν οντότητες εγκατεστημένες στην Ελλάδα και που εγγυάται πλήρως η ελληνική κυβέρνηση.*

Πρόκειται για την απόφαση που παρεκκλίνει από την κανονική εφαρμογή του πλαισίου του ευρωσυστήματος για τις πράξεις νομισματικής πολιτικής, αγνοώντας ουσιαστικά τις αξιολογήσεις των τριών οίκων αξιολόγησης, ορθώς κατά την προσωπική μου γνώμη. Ας σημειωθεί ότι με προγενέστερες αποφάσεις της ΕΚΤ (π.χ. Δεκέμβριος 2009) είχαν διευρυνθεί τα κριτήρια καθορισμού της καταλληλότητας των ασφαλειών που παρέχονται στο ευρωσύστημα, προκειμένου να ενισχυθεί η παροχή ρευστότητας προς τους αντισυμβαλλόμενους. Ενδεικτικά,

αναφέρω την αποδοχή κοινοπρακτικών δανείων και καταθέσεων καθορισμένης διάρκειας ως κατάλληλων ασφαλειών, την αποδοχή περιουσιακών στοιχείων μειωμένης εξασφάλισης, με πρόσθετη περικοπή 10%, ενώ επίσης, από της Ιανουαρίου, γίνονται αποδεκτά ως ασφάλεια τρία είδη *μη εμπορεύσιμων* περιουσιακών στοιχείων όπως πχ χρεόγραφα που εξασφαλίζονται με στεγαστικά δάνεια, αλλά με πρόσθετη περικοπή 24% κ.λπ.

Σε κάθε περίπτωση, είναι αλήθεια ότι αρχίζουν να φαίνονται στον ορίζοντα τα πρώτα σημάδια ότι έχει αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση όσον αφορά τη διευκολυντική χρηματοδότηση από την ΕΚΤ. Μια *πρόωρη όμως απόσυρση των έκτακτων μέτρων ενίσχυσης της ρευστότητας από την ΕΚΤ, π.χ. με τη μη-αποδοχή από την ΕΚΤ των διευρυμένων ασφαλειών των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων που είδαμε πιο πάνω*, πέρα από τις όποιες επιπτώσεις, βραχυπρόθεσμα, στη ρευστότητα των τραπεζών, *ίσως επηρεάσει την επιτυχία των μελλοντικών εκδόσεων των εντόκων γραμματίων του δημοσίου υπό την εξής έννοια*. Ως γνωστόν, οι ελληνικές τράπεζες συμμετέχουν με μεγάλο ποσοστό στις νέες εκδόσεις των εντόκων γραμματίων (3μηνα, 6μηνα κ.λπ.) μιας και επωφελούνται από το carry trade, εξασφαλίζοντας έτσι σίγουρο κέρδος. Η επιστροφή σε ελάχιστα αποδεκτά όρια πιστοληπτικής αξιολόγησης για την καταλληλότητα ενεχυριασμού ενός χρεογράφου θα επιφέρει, πιθανόν, δυσκολίες στις νέες εκδόσεις, ανεβάζοντας το επιτόκιο δανεισμού του δημοσίου.

Βέβαια, υπάρχουν τα 10 δισ. ευρώ του Ταμείου Σταθερότητας από το Μνημόνιο, τα οποία όμως οι ελληνικές τράπεζες θα αποφύγουν να χρησιμοποιήσουν για ευνόητους λόγους, το ποσό των 12 δισ. ευρώ από το ANFA που δεν έχει ακόμη ενεργοποιηθεί, ενώ και το νέο πακέτο εγγυήσεων 30 δισ. ευρώ θα συνοδεύεται από **conditionality** προς την κατεύθυνση της απεξάρτησης από την ΕΚΤ. Γι' αυτό το λόγο οι τράπεζές μας, σοφά θα έλεγα, έχουν ξεκινήσει ήδη την αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων άντλησης κεφαλαίων, βλέπε αυξήσεις κεφαλαίου, πώληση θυγατρικών στην αλλοδαπή, στρατηγικές συμμαχίες και συγχωνεύσεις κ.λπ. Επειδή όμως όλα αυτά απαιτούν κάποιο χρόνο για να επιτευχθούν, *θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να συνεχιστούν για όλο το 2011 τα έκτακτα μέτρα παροχής ρευστότητας από την ΕΚΤ και η επιστροφή στην κανονική εφαρμογή του πλαισίου του ευρωσυστήματος για τις πράξεις νομισματικής πολιτικής να μετατεθεί για το 2012*. Γνωρίζω ότι ο Πρόεδρος της ΕΚΤ, κ. Τρισέ, έχει πλήρη επίγνωση αυτού του ζητήματος και θέλουμε να ελπίζουμε ότι θα πράξει τα δέοντα. Άλλωστε, ίσως γι' αυτό το λόγο, δεν είναι λίγοι αυτοί που πιστεύουν ότι η ΕΚΤ και το ευρωσύστημα, μέλος του οποίου –μην το ξεχνάμε– είναι και η Τράπεζα της Ελλάδος, από τις πρώτες στιγμές της κρίσης

χρέους στην Ευρωζώνη, στο τρίγωνο Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Eurogroup - ΕΚΤ, η ΕΚΤ αποτέλεσε τον πιο σταθερό πόλο. Η ΕΚΤ λειτούργησε στην πρόσφατη κρίση ως αληθινή «τράπεζα των τραπεζών», χρησιμοποιώντας ακόμη και μη-συμβατικά μέσα ποσοτικής χαλάρωσης. *Από την άλλη μεριά, στην κρίση στην αγορά κρατικών ομολόγων, η ΕΚΤ ήταν συχνά οδηγός και όχι ουραγός στην αναζήτηση λύσεων.* Ενδεικτικά, αναφέρω την δεδηλωμένη αντίθεσή της στη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα σε μελλοντικές διασώσεις, την θέση της για την ποσοτική και ποιοτική αναβάθμιση του Ταμείου ΕFSF, την αποδοχή του ευρωομολόγου κ.λπ., αλλά και τις μαζικές αγορές περιφερειακών ομολόγων στη δευτερογενή αγορά (μόνο 50 δισ. είναι τα ελληνικά ομόλογα) φθάνοντας στα όρια παραβίασης του καταστατικού της και της ανεξαρτησίας της ως κεντρικής τράπεζας.

Κλείνοντας, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε ότι, όπως μας δείχνει και η διεθνής εμπειρία, η ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών από μόνη της, δεν επαρκεί στο να φέρει θετικά αποτελέσματα στην πραγματική οικονομία. Για την επανεκκίνηση της οικονομίας σε συνθήκες βαθιάς ύφεσης, κρίσιμος είναι ο παρεμβατικός ρόλος της Πολιτείας στα εξής δύο πεδία: *πρώτον*, να διασφαλιστεί ότι η ενίσχυση της ρευστότητας δεν παραμένει εγκλωβισμένη μέσα στο τραπεζικό σύστημα· και *δεύτερον*, η Πολιτεία οφείλει να βρει τον «γερανό με το γάντζο» που θα τραβήξει την οικονομία από το τέλμα που έχει πέσει. Καταλαβαίνουμε όλοι στην Αίθουσα αυτή ότι μόνο το «μαρσάρισμα του γκαζιού» (δηλαδή η ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών) σε ένα κολλημένο αυτοκίνητο δεν οδηγεί πουθενά: απλά σπινάρουν οι τροχοί...

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Η κρίση του χρέους στην Ευρωζώνη και την Ελλάδα και προτάσεις για την αποτελεσματική της αντιμετώπιση

A. Η Ευρωπαϊκή κρίση: οικονομικές και χρηματοπιστωτικές στρεβλώσεις, αποτυχίες ρύθμισης και εποπτείας

Η Ευρωζώνη βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή. Είναι πασιφανές ότι απαιτείται μια νέα προσέγγιση. Διότι, για όσο χρονικό διάστημα το χρηματοπιστωτικό σύστημα οδηγείτο από αισιοδοξία, το γεγονός ότι η ΟΝΕ ήταν μια πλήρης νομισματική ένωση αλλά μια ατελής οικονομική και δημοσιονομική ένωση, δεν δημιουργούσε ιδιαίτερα προβλήματα: Οι χρηματοπιστωτικές αγορές ανακύκλωναν τα πλεονάσματα των τρεχουσών συναλλαγών των ώριμων οικονομιών του Ευρωπαϊκού Βορρά προς τις λιγότερο ώριμες οικονομίες του Ευρωπαϊκού Νότου, χρηματοδοτώντας τα ελλείμματα των τρεχουσών συναλλαγών τους με επιτόκια που δεν απειλούσαν με «έκρηξη» το ποσοστό του καθαρού εξωτερικού χρέους ως προς το ΑΕΠ. Όμως, αυτός ο μήνας του μέλιτος τελείωσε ουσιαστικά μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008, τη δημοσιονομική εκτροπή της Ελλάδας καθώς και την ανακάλυψη «σκελετών» στους ισολογισμούς των τραπεζών άλλων κρατών-μελών.

Η ταυτόχρονη ύπαρξη πλεονασμάτων και ελλειμμάτων στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών των κρατών-μελών δεν είναι πάντα προβληματική: σύμφωνα με τη σύγχρονη οικονομική θεωρία, η νομισματική, χρηματοπιστωτική και οικονομική ολοκλήρωση οικονομιών με διαφορετικά δομικά χαρακτηριστικά συνήθως προκαλεί διαφορές ανάμεσα στην ιδιωτική αποταμίευση και στην ιδιωτική επένδυση, μεγέθη τα οποία προσδιορίζουν σε σημαντικό βαθμό το αποτέλεσμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Στην πραγματικότητα, αυτό είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας της λεγόμενης πραγματικής σύγκλισης, δηλαδή της σύγκλισης των επιπέδων ευημερίας των κρατών-μελών της νομισματικής ένωσης. Η κατάσταση ξεφεύγει από τον έλεγχο και οι διαφορές αυτές (ανισορροπίες) αποβαίνουν μοιραίες, όταν δημοσιονομικά ανεύθυνες κυβερνήσεις, ή ολιγορούσες ρυθμιστικές αρχές του χρηματοπιστωτικού συστήματος δρουν με προκυκλικό (ή απλά απερισκεπτό) τρόπο, ρίχνοντας «λάδι στη φωτιά», επιτρέποντας δηλαδή να

δημιουργούνται υπερβολικές αποτιμήσεις, κοινώς «φούσκες». Αυτές μπορούν να πάρουν τη μορφή έκρηξης, είτε του δημόσιου χρέους, είτε του ιδιωτικού χρέους, είτε των τραπεζικών ισολογισμών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να συμβούν όλα αυτά μαζί. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές και οι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης δεν υπήρξαν διορατικοί στο να εντοπίσουν έγκαιρα το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδας, τους προβληματικούς ισολογισμούς των Ιρλανδικών τραπεζών, τις κερδοσκοπικές αποτιμήσεις των ακινήτων στην Ισπανία και συμμετείχαν και αυτοί, με τον τρόπο τους, στο πρόβλημα.

Εντούτοις, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί: δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το σύστημα εποπτείας και ελέγχου της Ευρωζώνης απέτυχε να εντοπίσει έγκαιρα το δημοσιονομικό εκτροχιασμό της Ελλάδας. Αυτό θα μπορούσε να είχε επιτευχθεί μέσα από εναλλακτικούς ελέγχους των δημοσιονομικών στοιχείων που προσκόμιζε η κυβέρνηση, όπως μέσω των ταμειακών στοιχείων, μέσω της σύγκρισης του δημοσιονομικού ελλείμματος με τις διαφορές από χρόνο σε χρόνο του καθαρού δημόσιου χρέους (stock-flow adjustment), αλλά και από τις ίδιες τις εξελίξεις του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Επίσης, δεν υπάρχει δικαιολογία για τη αποτυχία των ρυθμιστικών αρχών του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε ορισμένα άλλα κράτη-μέλη να εντοπίσουν αρκετά έγκαιρα τα ιστορικά υψηλά ποσοστά μόχλευσης ορισμένων εμπορικών τραπεζών, οι οποίες είχαν χρησιμοποιήσει τις καλύτερες λογιστικές μεθόδους για να ελαχιστοποιήσουν την ανάγκη για μεγαλύτερη κεφαλαιακή επάρκεια. Είναι γνωστό ότι οι τελευταίες δοκιμασίες ελέγχου της αντοχής (stress-tests) των τραπεζών της Ευρωζώνης δεν έδειξαν πρόβλημα για τις Ιρλανδικές τράπεζες. Μερικές εβδομάδες μετά, αυτές χρειάστηκαν ενίσχυση με κεφάλαια και ρευστότητα της τάξης των 50 δισ. ευρώ, οδηγώντας την Ιρλανδία στον κοινό μηχανισμό στήριξης της Ευρωζώνης-Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Τρόικα).

Αυτά είναι γνωστά πλέον περιστατικά και, με το όφελος της στερνής γνώσης, θα πρέπει να διορθωθούν το συντομότερο δυνατόν. Ήδη διαφαίνεται μεγάλη δραστηριότητα προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτά όμως δεν είναι τα μοναδικά, ή ακόμα και τα θεμελιώδη, προβλήματα της Ευρωζώνης. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Ευρωζώνη είναι μια πλήρης νομισματική ένωση, αλλά μια ατελής οικονομική και δημοσιονομική ένωση, «ένα νόμισμα χωρίς κράτος». Εάν αποτύχουμε να αντιμετωπίσουμε αυτό το πρόβλημα με ένα ρεαλιστικό αλλά και ευέλικτο τρόπο, και μάλιστα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, το μέλλον του ευρώ θα μπορούσε να είναι γεμάτο δυσάρεστες εκπλήξεις.

*B. Ένα σταθερό πλαίσιο για την πρόληψη
και την αποτελεσματική αντιμετώπιση κρίσεων στην Ευρωζώνη*

Πρόληψη

Η πρόληψη κρίσεων απαιτεί ένα έγκαιρο σύστημα προειδοποίησης, το οποίο θα βασίζεται όχι μόνο σε δημοσιονομικά στοιχεία αλλά και σε άλλους δείκτες, όπως στην εξέλιξη των ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών, της ανταγωνιστικότητας βάσει του κόστους αλλά και της λεγόμενης διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας, στις αναπτυξιακές επιδόσεις του κάθε κράτους-μέλους, στην εξέλιξη της απασχόλησης και της ανεργίας, στις τιμές των ακινήτων και εν γένει των περιουσιακών στοιχείων, στο εγχώριο και στο εξωτερικό δημόσιο και ιδιωτικό χρέος, καθώς και στην εξέλιξη των ισολογισμών και της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών.

Όλες οι πτυχές της οικονομικής πολιτικής και των οικονομικών εξελίξεων πρέπει να αποτελούν ζήτημα κοινού ενδιαφέροντος στην Ευρωζώνη, ιδίως η δημοσιονομική πολιτική και οι εξελίξεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος, επειδή κυρίως αυτοί οι δύο τομείς ευθύνονται για τη σημερινή κατάσταση. Οι εξελίξεις στην Κοινωνική Ασφάλιση θα πρέπει επίσης να αποτελούν θέμα κοινού ενδιαφέροντος, λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία τους για τις δημοσιονομικές εξελίξεις.

Η στενή παρακολούθηση και η εποπτεία είναι αναγκαίες, αλλά όχι επαρκείς προϋποθέσεις για τη σταθερότητα: κατά κύριο λόγο, θα πρέπει να αποσαφηνισθεί το πλαίσιο της εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής στην Ευρωζώνη, έτσι ώστε να απαλειφθεί η τρέχουσα αβεβαιότητα και να μην προκαλείται πανικός στις χρηματοπιστωτικές αγορές. *Κατά την άποψή μου, αυτό το πλαίσιο πολιτικής πρέπει να βασίζεται σε δύο πυλώνες: (Α) στη δημοσιονομική πειθαρχία, και (Β) στην οικονομική συνεργασία.*

(Α) Η δημοσιονομική πειθαρχία θα πρέπει να βασίζεται σε ένα πιο σύγχρονο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Αυτό θα πρέπει να καταστεί αυστηρότερο στην εφαρμογή του, αλλά ταυτόχρονα πιο ευέλικτο, υπό την έννοια ότι θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των κρατών-μελών για δημόσιες επενδύσεις. Θα πρότεινα τον ακόλουθο κανόνα, ο οποίος αποτελεί μια τροποποίηση του λεγόμενου «χρυσού κανόνα» που ακολουθείται στο Ηνωμένο Βασίλειο: «Στη διάρκεια του οικονομικού/επιχειρηματικού κύκλου, δηλαδή σε ένα χρονικό διάστημα 4-5 ετών, ο τακτικός προϋπολογισμός της Γενικής Κυβέρνησης θα πρέπει να παράγει ένα πλεόνασμα όχι μικρότερο του 30% του καθαρού ελλείμματος του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων». *Ένας τέτοιος ευέλικτος κανόνας μπορεί,*

και πρέπει, κατά την άποψή μου, να ενσωματωθεί στο Σύνταγμα των κρατών-μελών.

(B) Η οικονομική συνεργασία θα πρέπει να βασίζεται: *Πρώτον*, σε έναν ενισχυμένο και ευέλικτο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), και, μετά το 2013, σε έναν Μόνιμο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό (ESM). Η Ευρωζώνη θα πρέπει να αποδείξει ότι είναι έτοιμη να δράσει και να αυξήσει το συντομότερο δυνατό το ανώτατο όριο πόρων του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), ο ρόλος του οποίου θα πρέπει να ενισχυθεί. Δηλαδή να μπορεί να αγοράζει ομόλογα των κρατών-μελών τόσο από την πρωτογενή όσο και από τη δευτερογενή αγορά, καθώς και από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Θα πρέπει να έχει επίσης τη δυνατότητα να ενισχύει τα κεφάλαια τραπεζών, μετατρέπόμενος έτσι σταδιακά σε ένα Ευρωπαϊκό Οργανισμό Δημόσιου Χρέους, ή σε ένα Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ταμείο, στα πρότυπα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ). *Δεύτερον*, σε συμμετρικά άνω και κάτω όρια στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών: Δηλαδή, κανένα κράτος-μέλος δεν θα επιτρέπεται να έχει έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που να υπερβαίνει, για παράδειγμα, το 4% του ΑΕΠ και συγχρόνως, κανένα κράτος-μέλος δεν θα επιτρέπεται να έχει πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που να υπερβαίνει το 4% του ΑΕΠ. Διότι, αν η προσαρμογή εναπόκειται μόνο στα κράτη-μέλη με ελλείμματα, τότε η ύφεση θα γίνει μόνιμο χαρακτηριστικό της Ευρωζώνης. Το επιχείρημα αυτό χρησιμοποιήθηκε πολλά χρόνια πριν, από τον John Maynard Keynes, κατά την ιδρυτική συνδιάσκεψη του Bretton-Woods το 1944.

Αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της παρούσας κρίσης θα πρέπει να επιχειρηθεί τόσο μέσω της δράσης των κρατών-μελών για τη άμεση διόρθωση των στρεβλώσεων των οικονομιών τους, όσο και μέσω της συλλογικής δράσης της Ευρωζώνης. Όπως ήδη αναφέρθηκε, αυτή η συλλογική δράση μπορεί να εκφραστεί με ένα πιο αποτελεσματικό σύστημα ελέγχου και εποπτείας, ένα πιο αυστηρό αλλά συγχρόνως και πιο ευέλικτο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, κυρίως όμως με τον ενισχυμένο και ευέλικτο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF). Ο Μηχανισμός αυτός θα παρέχει δάνεια στα κράτη-μέλη που αντιμετωπίζουν προβλήματα, θα αγοράζει τα ομόλογά τους τόσο από την πρωτογενή όσο και από τη δευτερογενή αγορά καθώς και από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), θα μπορεί να τα ανταλλάσει με τα κράτη-μέλη που τα έχουν εκδώσει, και θα μπορεί να προβαίνει στην κεφαλαιακή αναδιάρθρωση όσων

τραπεζών το χρειάζονται, μέχρι να πεισθούν οι χρηματοπιστωτικές αγορές ότι οι πολιτικές που ακολουθούνται για τη διόρθωση των ανισορροπιών παράγουν βιώσιμα αποτελέσματα. Αρκετά κράτη-μέλη ήδη εφαρμόζουν επώδυνες πολιτικές για τη διόρθωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών. Στην περίπτωση της Ελλάδας, περισσότερο από το ένα τρίτο της συνολικά προβλεπόμενης δημοσιονομικής προσαρμογής για την τετραετή περίοδο 2010-2013 έχει ήδη επιτευχθεί εντός του 2010, ενώ, ταυτόχρονα, ένας μεγάλος αριθμός συνεχιζόμενων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων αποσκοπεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στην αύξηση του προϊόντος και της απασχόλησης.

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της παρούσας κρίσης δεν νοείται να επιχειρηθεί μέσα από στάση πληρωμών του δημοσίου χρέους. Τα επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί ένθεν - κακείθεν από ορισμένους αναλυτές υπέρ μιας στάσης πληρωμών της Ελλάδας και εξόδου της από την Ευρωζώνη είναι παντελώς λανθασμένα και, εάν υιοθετούνταν, θα έθεταν όχι μόνο την Ελλάδα, αλλά και ολόκληρη την Ευρωζώνη σε κίνδυνο, προκαλώντας μια σειρά από στάσεις πληρωμών στο τραπεζικό σύστημα και κοινωνικό χάος. Η αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, όπως π.χ. η επιμήκυνση της διάρκειάς του ή/και η ανταλλαγή ομολόγων (swaps) σε τιμές χαμηλότερες από τις ονομαστικές, αν χρειαστεί να γίνει, θα πρέπει να είναι εθελούσια, να βασίζεται στους μηχανισμούς της αγοράς και, κυρίως, να πραγματοποιηθεί μέσα από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) που περιγράφηκε παραπάνω. Εντούτοις, οι κυβερνητικές αρχές, τόσο στην Ευρωζώνη όσο και οι εθνικές, θα πρέπει να αποφεύγουν το δημόσιο σχολιασμό αυτών των ευαίσθητων, από πλευράς αγορών, πληροφοριών μέχρις ότου αποφασιστεί οριστικά ο τρόπος διαχείρισης αυτού του προβλήματος. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η μείωση του δημόσιου χρέους που μπορεί να επιτευχθεί μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) δεν είναι σημαντική, εκτός και αν ο Μηχανισμός αυτός προικιστεί με κεφάλαια (ή με εγγυήσεις εκείνων των κρατών-μελών της Ευρωζώνης με υψηλή πιστοληπτική ικανότητα) πολύ μεγαλύτερα από τα σημερινά, τα οποία ανέρχονται σε 450 δισ. ευρώ περίπου, δηλαδή με κεφάλαια και εγγυήσεις της τάξης των 1500-2000 δισ. ευρώ. Αυτό όμως δεν φαίνεται πιθανό ενδεχόμενο, αφού συναντά τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης και των Κοινοβουλίων σ' αυτά τα κράτη-μέλη. Ο Μηχανισμός όμως με τη ρευστότητα που μπορεί να παρέχει σε ώρα ανάγκης στα κράτη-μέλη υπό πίεση, τους δίνει τον απαραίτητο χρόνο προσαρμογής προκειμένου να μειώσουν, με τα δικά τους κυρίως μέσα, το δημόσιο χρέος τους ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Γ. Άμεσες αντιδράσεις στην κρίση: συνδυάζοντας βραχυπρόθεσμες προτεραιότητες με μακροπρόθεσμούς στόχους

Το σημερινό πρόβλημα έχει λύση: η Ευρωζώνη έχει πιο υγιή θεμέλια από οποιαδήποτε άλλη νομισματική ζώνη, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της είναι ισοσκελισμένο, η Γερμανία επιδεικνύει ισχυρή ανάπτυξη, οι σχετικές μεταβολές στο κόστος εργασίας δεν διαφέρουν δραματικά ανάμεσα στα κράτη-μέλη παρά την κοινή πεποίθηση για το αντίθετο, και τα κράτη-μέλη που αντιμετωπίζουν πρόβλημα έχουν ισχυρές δυνατότητες ανάκαμψης. Στην περίπτωση της Ελλάδας αυτό προκύπτει κυρίως από το άνοιγμα των κλειστών αγορών και επαγγελμάτων, από τις δυνατότητες για επενδύσεις στις υποδομές, τον τουρισμό, την ενέργεια και το περιβάλλον, την αξιοποίηση της κρατικής περιουσίας καθώς και από τη διαδικασία εκσυγχρονισμού των θεσμών.

Οι βραχυπρόθεσμες προτεραιότητες σχετίζονται κυρίως με την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των χρηματοπιστωτικών αγορών, ενώ οι μακροπρόθεσμοι στόχοι αφορούν στην αποκατάσταση της υγιούς ανάπτυξης, δηλαδή της ανάπτυξης χωρίς μακροοικονομικές ανισορροπίες, όπως αυτές που εκδηλώθηκαν κατά την πρώτη δεκαετία της Ευρωζώνης, με πρώτη και ουσιαστικότερη τη μεγάλη διεύρυνση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η δημοσιονομική πειθαρχία είναι απαραίτητη προϋπόθεση και για τους δύο στόχους, αλλά δεν αρκεί. Χρειάζεται και οικονομική συνεργασία. Στην πραγματικότητα η σημερινή κρίση θα μπορούσε να αποδειχθεί «μαμή της ιστορίας», με την έννοια ότι αναγκάζει τόσο τα κράτη-μέλη την Ευρωζώνης να διορθώσουν τα λάθη του παρελθόντος που σχετίζονται κυρίως με την προκυκλικότητα των πολιτικών τους, όσο και την Ευρωζώνη, η οποία καλείται να δημιουργήσει κατάλληλους θεσμούς για τον συντονισμό της οικονομικής πολιτικής των κρατών-μελών.

Οι βραχυπρόθεσμες προτεραιότητες αφορούν κυρίως: (i) την ανάληψη δράσης από τα κράτη-μέλη για τη διόρθωση των ανισορροπιών τους και την κεφαλαιακή ενίσχυση των τραπεζών τους· και (ii) την από κοινού δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του ΔΝΤ, της ΕΚΤ και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) για παροχή χρηματοδοτικής στήριξης στα κράτη-μέλη που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Τελικά, οι αρμοδιότητες αυτές θα πρέπει να ανατεθούν εξολοκλήρου στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), ο οποίος θα επιτελεί όλα τα καθήκοντα ενός Οργανισμού Χρέους.

Δ. Οι προοπτικές για την Ελλάδα: κίνδυνοι και ευκαιρίες

Ο βασικός κίνδυνος για την Ελλάδα είναι ότι η δημοσιονομική προσαρμογή που απαιτείται είναι τόσο μεγάλη, ώστε οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη και η ανάκαμψη των εξαγωγών της που ήδη παρατηρείται, ενδέχεται να μην επαρκούν για την αποκατάσταση θετικών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης σε ένα εύλογο χρονικό ορίζοντα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε δυσμενή εξέλιξη του χρέους σε μεσοπρόθεσμη βάση, παρά την ταχεία βελτίωση του πρωτογενούς αποτελέσματος της Γενικής Κυβέρνησης, και σε κοινωνική απογοήτευση. Αυτό το ενδεχόμενο απαιτεί ένα πιο φιλόδοξο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων καθώς και την άμεση αξιοποίηση της κρατικής περιουσίας. Απαιτεί επίσης την ταχεία «επιστράτευση» των Διαρθρωτικών Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που χρησιμοποιούνται για τη συγχρηματοδότηση των δημοσίων επενδύσεων των κρατών-μελών, προκειμένου να προωθηθεί η ανάπτυξη μέσω επενδύσεων σε υποδομές, λαμβάνοντας υπόψη τη μέχρι σήμερα χαμηλή απορροφητικότητα των πόρων του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Διαρθρωτικά Ταμεία). Απαιτείται, τέλος, η επανεξέταση των επιτοκίων των δανείων που λαμβάνουν τα κράτη-μέλη υπό πίεση (σήμερα η Ελλάδα και η Ιρλανδία) από τους μηχανισμούς διάσωσης.

Το πρόγραμμα προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο και η απόσταση μέχρι το τέλος είναι μεγάλη. Οι κρίσιμοι παράγοντες επιτυχίας αυτής της πράγματι δύσκολης προσπάθειας είναι η αντοχή, η ηγεσία, το όραμα, οι ικανότητες υλοποίησης και η σωστή κρίση. Χρειάζεται αντοχή γιατί το πρόγραμμα μοιάζει περισσότερο με μαραθώνιο παρά με αγώνα ταχύτητας εκατό μέτρων. Χρειάζεται ισχυρή ηγεσία ώστε να αντιστέκεται στο λαϊκισμό και σε εκείνες τις πολιτικές δυνάμεις που προσπαθούν να εκμεταλλευθούν την οργή των πολιτών κατά της λιτότητας, πριν την ανάκαμψη. Χρειάζεται ακόμα όραμα για να εμπνεύσει το λαό και να πείσει τις αγορές ότι υπάρχει φως στην άκρη του τούνελ, αναδεικνύοντας νέες πηγές ανάπτυξης και ευκαιρίες μείωσης του δημόσιου χρέους, οι οποίες δεν έχουν ακόμα ληφθεί υπόψη από την αγορά. Χρειάζονται ικανότητες υλοποίησης διότι η επίτευξη των όρων του προγράμματος μοιάζει με διαχείριση έργου που απαιτεί καθορισμό στόχων, διαδικασίες παρακολούθησης, αποκέντρωση και παροχή κινήτρων. Τέλος, χρειάζεται ορθή κρίση για τη διαχείριση αναπόφευκτων κρίσεων κατά την εξέλιξη των γεγονότων, θέτοντας σωστές προτεραιότητες και ελαχιστοποιώντας τα λάθη.

Παρά τις αναμφισβήτητες δυσκολίες, υπάρχουν θετικά στοιχεία που επιτρέπουν αισιοδοξία. Έρευνες του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών

Ερευνών (IOBE), που βρίσκονται σε εξέλιξη, δείχνουν ότι υπάρχουν πολύ σημαντικές και ανεκμετάλλευτες πηγές ανάπτυξης, ιδίως από την πλευρά της προσφοράς, που δεν έχουν ληφθεί υπόψη στις επίσημες προβλέψεις. Το ίδιο ισχύει και για τις ευκαιρίες μείωσης του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης με την περικοπή των αμυντικών δαπανών και, κυρίως, με την περιστολή των δημοσίων δαπανών για την υγεία μέσα από την αναμόρφωση του συστήματος πρωτοβάθμιας φροντίδας, την εισαγωγή λογιστικών βιβλίων, επαγγελματικής διαχείρισης και πληροφοριακών συστημάτων στα κρατικά νοσοκομεία. Ομοίως, το δημόσιο χρέος μπορεί να μειωθεί με την αξιοποίηση μεγάλων εκτάσεων γης υψηλής αξίας, που, για ιστορικούς λόγους, ανήκουν στο κράτος.

Η προσομοίωση ενός γνωστού διεθνούς υποδείγματος (GIMF) και η διαμέτρησή του από το IOBE στην ελληνική και τις υπόλοιπες οικονομίες της Ευρωζώνης, έδειξε ότι το άνοιγμα των αγορών και των επαγγελμάτων στους τομείς των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και στην αγορά εργασίας, θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ΑΕΠ κατά 17% στη νέα κατάσταση ισορροπίας, σε σχέση με το προ των μεταρρυθμίσεων σενάριο. Σε πέντε χρόνια από σήμερα, το ΑΕΠ αναμένεται να είναι 10% υψηλότερο. Αυτό δεν θα πρέπει να θεωρείται έκπληξη, λαμβάνοντας υπόψη, αφενός το γεγονός ότι λόγω των αναρίθμητων περιορισμών που επιβάλλει το Δημόσιο, το μέσο περιθώριο κέρδους στους τομείς των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι 15% υψηλότερο σε σύγκριση με το μέσο όρο της Ευρωζώνης, και, αφετέρου, την ύπαρξη παρόμοιων αποτελεσμάτων σε άλλες χώρες. Υπολογισμοί που έχουν γίνει για χώρες του ΟΟΣΑ με παραπλήσιους περιορισμούς στις αγορές όπως αυτοί που ισχύουν στην Ελλάδα παράγουν παρόμοια αποτελέσματα.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα κατάφερε να επιτύχει δημοσιονομική προσαρμογή σχεδόν ίση με αυτή που απαιτείται σήμερα από τη Συμφωνία, στο ίδιο περίπου χρονικό διάστημα: το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης έφτανε στο 14,5% του ΑΕΠ το 1993 και μειώθηκε στο 3,1% το 1999. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής ανατιμήθηκε κατά 15% περίπου, ως αποτέλεσμα της αντιπληθωριστικής συναλλαγματικής πολιτικής, καταρρίπτοντας το επιχείρημα εκείνων που πιστεύουν ότι η κύρια διαφορά μεταξύ του τότε και του σήμερα είναι η δυνατότητα υποτίμησης του νομίσματος. Ωστόσο, η μεταβολή του ΑΕΠ παρέμεινε θετική και προοδευτικά επιταχύνθηκε, κυρίως ως αποτέλεσμα τριών παραγόντων. *Πρώτον*, της απελευθέρωσης του τραπεζικού τομέα και του τομέα των τηλεπικοινωνιών. *Δεύτερον*, της μείωσης των επιτοκίων της αγοράς, ως συνέπεια

της μείωσης τόσο του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ όσο και του πληθωρισμού, η οποία ενίσχυσε την εμπιστοσύνη των αγορών. *Τρίτον*, της συγχρηματοδότησης των έργων υποδομής από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο βασικός παράγοντας ανάπτυξης στη διάρκεια αυτής της περιόδου ήταν οι επιχειρηματικές επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα.

Παρόμοιες δυνάμεις θα μπορούσαν να αναδειχθούν και σήμερα, χωρίς μάλιστα ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, αλλά με βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, υπό τον όρο ότι: *πρώτον*, η κυβέρνηση προχωρά σύμφωνα με τους δημοσιονομικούς στόχους που ορίζονται στη Συμφωνία. *δεύτερον*, απελευθερώνονται τα κλειστά επαγγέλματα και οι αγορές, ελαττώνεται το διοικητικό βάρος με την κατάργηση των ποικίλων εμποδίων που το δημόσιο επιβάλλει στην επιχειρηματικότητα, ιδιωτικοποιούνται δημόσιες επιχειρήσεις, αξιοποιείται η ακίνητη κρατική περιουσία, εφαρμόζονται συμβάσεις παραχώρησης καθώς και συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα προκειμένου να προσελκυσθούν εγχώρια και ξένα κεφάλαια για έργα υποδομής ιδιαίτερα στις μεταφορές και στην ενέργεια, ενώ υιοθετείται πρακτική και, κυρίως, νοοτροπία «fast track» για όλες τις ιδιωτικές επενδύσεις και το ΕΣΠΑ.

Πιστεύω ότι η Ελλάδα θα φέρει σε πέρας το τρέχον πρόγραμμα προσαρμογής και μεταρρυθμίσεων, συγκλίνοντας έτσι σε ένα νέο, βιώσιμο αναπτυξιακό πρότυπο, επιστρέφοντας σε υψηλούς και διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Η χώρα διαθέτει πνευματικά εύρωστες, αν και διάσπαρτες, δυνάμεις οι οποίες αναγνωρίζουν ότι πρέπει να γίνουν ριζικές αλλαγές στην οικονομική πολιτική, στις οικονομικές δομές, στους θεσμούς, στις κοινωνικές αξίες και συμπεριφορές. Αυτές οι δυνάμεις μπορούν να γίνουν ο καταλύτης της αλλαγής, όπως συνέβαινε πάντα. Καθ' όλη τη σύγχρονη ιστορία της, η οποία άρχισε το 1830 όταν η Ελλάδα απέκτησε της ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η χώρα γνώρισε πολλές οικονομικές κρίσεις που ήταν κυρίως συνέπεια πολέμων, τόσο διεθνών όσο και εμφύλιων, κοινωνικών αναταραχών, εθνικών καταστροφών και δικτατοριών. Οι κρίσεις αυτές προξένησαν τεράστιο οικονομικό αλλά και ανθρώπινο πόνο. Ωστόσο, η Ελλάδα κατάφερε να ανακάμψει σχετικά γρήγορα, να εδραιώσει ένα δημοκρατικό πολίτευμα υψηλής ποιότητας και να υπερδιπλασιάσει το μερίδιό της στο παγκόσμιο ΑΕΠ κατά τα τελευταία εκατό χρόνια. Πολύ λίγες χώρες-μέλη της Ευρωζώνης το έχουν καταφέρει αυτό στο ίδιο χρονικό διάστημα, κάτω από πολύ πιο ευνοϊκές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες.

Η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης και η ελληνική προοπτική

1. Πώς φτάσαμε στην κρίση

Η δημιουργία της Ευρωζώνης στη δεκαετία του 1990 ήταν ένα πολιτικό εγχείρημα, το οποίο επήλθε ως φυσική κατάληξη των προσπαθειών δημιουργίας της ενιαίας αγοράς. Η δημιουργία βασίστηκε στην ονομαστική σύγκλιση, τα γνωστά ως κριτήρια του Μάαστριχτ: πληθωρισμός, έλλειμμα μικρότερο του 3%, μειούμενο χρέος, συναλλαγματική σταθερότητα και συγκλίνοντα μακροπρόθεσμα επιτόκια. Οι πολιτικοί τότε αγνόησαν την υφισταμένη ακαδημαϊκή έρευνα, η οποία είχε επικεντρωθεί στο ερώτημα ποιες χώρες μπορούν να αποτελέσουν μια ενιαία νομισματική ζώνη. Υπήρχε σημαντική ακαδημαϊκή βιβλιογραφία της Βέλτιστης Περιοχής Κοινού Νομίσματος (Optimum Currency Area), που περιέγραφε τα κριτήρια τα οποία πρέπει να πληρούν οι υποψήφιες χώρες-μέλη.

Αποφεύχθηκε η δημιουργία μηχανισμού δημοσιονομικών μεταβιβάσεων, γεγονός που θα σήμαινε μεγαλύτερη πολιτική ενοποίηση. Ούτε έγινε προσπάθεια αύξησης της ομοιογένειας των οικονομιών, με κοινούς κανόνες για τις συντάξεις, τους μισθούς, τη φορολογία, κ.λπ. Μάλιστα, στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, δεν ενσωματώθηκαν παράγοντες όπως η κατάσταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, οι εξελίξεις του μοναδιαίου κόστους εργασίας και άλλων βασικών δεικτών, στους οποίους έκανε μνεία η Συνθήκη του Maastricht και αφορούν τη σύγκλιση της δομής των πραγματικών οικονομιών. Αποτέλεσμα ήταν η Ευρωζώνη να δημιουργηθεί με προφανείς ατέλειες. Η υπολανθάνουσα υπόθεση ήταν ότι σε περίπτωση συστηματικών αποκλίσεων στο πεδίο της ανταγωνιστικότητας, η προσαρμογή θα επέρχεται αυτομάτως μέσω της λειτουργίας των μηχανισμών της αγοράς και των τιμών (εσωτερική υποτίμηση). Αυτό αποδείχθηκε στην πράξη ότι δεν ισχύει. Μετά από 12 χρόνια λειτουργίας της Ευρωζώνης, δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα ένας ανταγωνιστικός Βορράς και ένας μη ανταγωνιστικός Νότος.

Συγχρόνως, στη διάρκεια των 12 ετών ύπαρξης της Ευρωζώνης, αναδύθηκε και δεύτερο πρόβλημα. Από τους δύο στυλοβάτες της ΟΝΕ, η ΕΚΤ λειτούργησε

αποτελεσματικά, ενώ αντιθέτως το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης δεν λειτούργησε, τόσο λόγο της μη ουσιαστικής επιβολής ποινών και της ελλιπούς παρακολούθησης, όσο και της ελαστικοποίησης των όρων του, πρώτα από τις μεγάλες οικονομίες (Γαλλία, Γερμανία). Επιπλέον παρακάμφθηκε το «No bail out clause», αφού η χρεοκοπία ενός κράτους-μέλους μπορούσε να φέρει κατάρρευση και σε άλλες χώρες. Έτσι καταλήξαμε και σε δημοσιονομικό πρόβλημα σε πολλές χώρες.

Η σημερινή κρίση δεν είναι μόνον δημοσιονομική. Είναι και αποτέλεσμα των ανισοροπιών στην ανταγωνιστικότητα, αλλά και άλλων τοπικών προβλημάτων με κυριότερο το πρόβλημα σε πολλές χώρες του χρηματοοικονομικού τομέα. Στη Ιρλανδία το πρόβλημα ξεκίνησε από την υπερθέρμανση της αγοράς κατοικίας και την ανεξέλεγκτη παροχή δανείων προς τους ιδιώτες. Η διάσωση των τραπεζών από το κράτος μετέτρεψε την τραπεζική κρίση σε κρίση δημόσιου χρέους, ενώ και οι ιδιώτες είναι υπέρ-δανεισμένοι. Στη Ισπανία, το πρόβλημα δεν είναι δημοσιονομικό. Πηγάζει από το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, την υπερθέρμανση της αγοράς κατοικίας, τις μικρές αποταμιευτικές τράπεζες και τον μεγάλο δανεισμό του ιδιωτικού τομέα. Στην Πορτογαλία το πρόβλημα πηγάζει από το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, το υπερβολικό δανεισμό των ιδιωτών, αλλά και τα μεγάλα ελλείμματα του κράτους. Στην Ελλάδα, η κρίση είναι δημοσιονομική, αλλά πηγάζει και από το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Η Ελλάδα ευτυχώς έχει ισχυρό χρηματοοικονομικό τομέα και οι ιδιώτες δεν είναι υπέρ-δανεισμένοι.

Η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση ξεσκέπασε τις παραπάνω αδυναμίες. Η νευρική αρχικά περιορίστηκε σε συγκεκριμένες χώρες της ευρωπαϊκής Περιφέρειας, με προεξάρχουσα την Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζεται στην διεύρυνση των περιθωρίων απόδοσης μεταξύ των ομολόγων των κρατών μελών της Ευρωζώνης.

II. Η νέα αρχιτεκτονική

Η Ευρωζώνη επεξεργάζεται ένα συνολικό σχέδιο οριστικής επίλυσης των προβλημάτων σε τρία μέτωπα: ισχυρότερη εποπτεία του χρηματοοικονομικού τομέα, πιο συνεκτική δημοσιονομική πολιτική και πολιτικές αύξησης της ανταγωνιστικότητας και ενδυνάμωσης των κοινών πολιτικών στο εργασιακό, το συνταξιοδοτικό ή το φορολογικό. Τα δύο τελευταία μέτωπα είναι απαραίτητα συμπληρώματα της κοινής νομισματικής πολιτικής. Δεν είναι πιθανή η δημιουργία μηχανισμού μόνιμων δημοσιονομικών μεταβιβάσεων από τις πλούσιες και

ανταγωνιστικές χώρες του Βορρά προς τις λιγότερο ανταγωνιστικές χώρες του Νότου.

Τα χαρακτηριστικά της νέας αρχιτεκτονικής είναι υπό διαπραγμάτευση. Οι προτάσεις που συζητούνται βασίζονται στις προτάσεις της Επιτροπής Von Rompuy (Οκτώβριος 2010) και στην άτυπη γερμανογαλλική πρόταση του Φεβρουαρίου 2011. Πολλά, όμως, έχουν φτάσει ένα σημείο ωρίμανσης:

1. η συστηματική παρακολούθηση δεικτών ανταγωνιστικότητας κάθε χώρας (διαφορές πληθωρισμού και κόστους παραγωγής έναντι εταίρων, πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία, ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, εξωτερικό χρέος) και πιθανή επιβολή αυτόματων ποινών σε περίπτωση υπερβάσεων. «Διαδικασία υπερβολικών ανισορροπιών»·
2. συσχέτιση στόχων ελλείμματος και χρέους, όσο υψηλότερο το χρέος τόσο μεγαλύτεροι οι περιορισμοί στο έλλειμμα·
3. η αυστηροποίηση των διαδικασιών ελέγχου, αποτροπής και καταστολής των δημοσιονομικών υπερβάσεων και συντομότερη περίοδο λήψης αποφάσεων, πιθανόν και με τη συμπερίληψη σχετικών ρητρών στα Συντάγματα των χωρών·
4. μεγαλύτερη αυτοματοποίηση κυρώσεων (μία από τις Προτάσεις Επιτροπής Van Rompuy). Αρχή της αντίστροφης ψηφοφορίας. Αν η Επιτροπή κρίνει ότι παραβιάστηκαν οι όροι του ΣΣΑ, επιβάλλει αυτομάτως (για τα πρώτα δύο στάδια ποινών) τις νέες κυρώσεις, εκτός αν εντός συγκεκριμένης προθεσμίας η πλειοψηφία των κρατών-μελών ψηφίσει εναντίον. Ψηφοφορία διεξάγεται για την έξοδο από την επιτήρηση·
5. η δημιουργία μόνιμου μηχανισμού επίλυσης κρίσεων χρέους, δηλαδή εγκατάλειψη της ρήτρας μη διάσωσης (no bailout clause) της Συνθήκης του Μάαστριχτ: Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας·
6. σε περίπτωση κρίσης, η παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας θα συνοδεύεται από την αυστηρότερη εφαρμογή δημοσιονομικής σταθεροποίησης και αύξησης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Η ιδέα του Ευρωομολόγου, συναντά αντιρρήσεις, με το σκεπτικό ότι η εφαρμογή κοινού επιτοκίου για όλες τις χώρες ανεξαρτήτως της υγείας των μακροοικονομικών και δημοσιονομικών μεγεθών τους, μειώνει το κίνητρο συμμόρφωσης των προβληματικών χωρών. Τα Ευρωομόλογα, πάντως, χρησιμοποιούνται ήδη για συγκεκριμένους αναπτυξιακούς σκοπούς οι οποίοι θεωρείται ότι προωθούν την παραγωγικότητα συνολικά της Ευρωζώνης. Επιπλέον δημιουργούνται και μέσω του EFSF αλλά σε μικρή κλίμακα.

Πολλά από τα σημεία των κοινών γαλλογερμανικών προτάσεων αποτελούν αντικείμενο έντονης διαπραγμάτευσης, όπως ο καθορισμός ελάχιστων ορίων επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη, εκπαίδευση και υποδομές, η αποσύνδεση μισθών από τον πληθωρισμό, η υιοθέτηση ελάχιστου φορολογικού συντελεστή για τις επιχειρήσεις, και ο μηχανισμός προσαρμογής των ασφαλιστικών συστημάτων στις δημογραφικές εξελίξεις.

Ερωτηματικά υπάρχουν και για τα χαρακτηριστικά του μόνιμου Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, που θα ενεργοποιηθεί από 1/1/2013, έπειτα από τις απαιτούμενες τροποποιήσεις της Συνθήκης της Λισσαβόνας (έγκριση από εθνικά κοινοβούλια των κρατών-μελών για τροποποίηση της Συνθήκης). Κυρίως για το μέγεθος του (σήμερα: 750bn ευρώ= EFSF 440 + EFSM 60 + IMF 250), καθώς και τις αρμοδιότητές του.

Η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης θα στηρίζεται και στην αυστηρότερη εποπτεία του χρηματοοικονομικού τομέα. Προβλέπεται, μεταξύ άλλων, αυστηροποίηση των κανόνων κεφαλαιακής επάρκειας, ρύθμιση και εποπτεία εξωτραπεζικών ΧΙ και των κεφαλαιαγορών, μακροπροληπτική (macroprudential) εποπτεία, επιβολή κανόνων για την αποφυγή υπερβολικής μόχλευσης και ανάληψης κινδύνου και για αύξηση της ρευστότητας, πρόσθετα μέτρα για την αντιμετώπιση συστημικών κινδύνων και κινδύνων σχετικών με την αντίληψη ότι το μεγάλο μέγεθος αποκλείει την πιθανότητα χρεοκοπίας (too big to fail).

Σε επίπεδο Ε.Ε. τέθηκε σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2011 ένα νέο εποπτικό και ρυθμιστικό πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού τομέα:

1. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου (European Systemic Risk Board, ESRB), μακρο-προληπτική εποπτεία.
2. European Banking Authority (EBA), για την εποπτεία των τραπεζών.
3. European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA), για την εποπτεία των ασφαλιστικών εταιρειών και των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών ταμείων.
4. European Securities and Markets Authority (ESMA) για την εποπτεία χρηματιστηριακών και επενδυτικών εταιρειών, αλλά και με αρμοδιότητες για τους οίκους πιστοληπτικής αξιολόγησης (Credit Rating Agencies).

III. Η ελληνική προοπτική

Στο πρώτο τρίμηνο του 2011 η κρίση εξακολουθεί να επηρεάζει την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Οι προβλέψεις της Τρόικας για τους μελλοντικούς ρυθμούς

ανάπτυξης, που γίνονται θετικοί από το 2012 και ύστερα, δεν καθυστερούν εύκολα τις αγορές. Και αυτό διότι μια απλή αριθμητική με βάση τις προβλέψεις του θετικού σεναρίου της Τρόικας για το ΑΕΠ, τον πληθωρισμό, τα περιθώρια επιτοκίων με τα αντίστοιχα γερμανικά, αλλά και τα σημαντικά πρωτογενή πλεονάσματα της τάξης του 6% του ΑΕΠ, δείχνει το χρέος να πάνει το 158% του ΑΕΠ το 2012 και το 2013, προτού αρχίσει να μειώνεται σταδιακά ώστε να φτάσει περίπου στο 131% το 2020. Η ισχυρή αμφισβήτηση από τις αγορές αλλά και η οικονομική πραγματικότητα οδηγούν στην ανάγκη πώλησης κρατικής περιουσίας. Το Πρόγραμμα προβλέπει:

1. επάνοδο στο βιοτικό επίπεδο του 2008 το 2017, μια χαμένη δεκαετία·
2. πληθωρισμό κάτω του 2%, πρέπει όμως να σπάσει η ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς·
3. πρωτογενές ισοζύγιο (-10,1% ΑΕΠ το 2009) από -3,3% ΑΕΠ το 2010 σε 6,0% το 2014, μια τεράστια δηλαδή μεταβολή 2010-2014 ύψους 9,3 π.μ. του ΑΕΠ·
4. δαπάνες για τόκους από 14,6 δισ. το 2010 στο 21,3 το 2014, 23,1 το 2020·
5. πρωτογενείς δαπάνες από 47,9% το 2009 σε 34,4% το 2020, δηλαδή το κράτος μειώνεται από το ήμισυ της οικονομίας στο 1/3.

Το μεγάλο ερώτημα είναι: *πώς θα έρθει η ανάπτυξη όταν το κράτος μειώνεται από το ήμισυ της οικονομίας στο ένα τρίτο;* Η απάντηση περιέχει πολλαπλούς παράγοντες:

1. απελευθέρωση πόρων για παραγωγικές δραστηριότητες (εξαγωγές, επενδύσεις)·
2. Μετατόπιση παραγωγής προς τους τομείς των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών·
3. Η προώθηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων επιφέρει:
 - i. Πιο ευέλικτες αγορές προϊόντων και παραγωγικών συντελεστών·
 - ii. Βελτίωση της ποιότητας των θεσμών (μείωση γραφειοκρατίας, διαφθοράς, αλληλοεπικαλύψεων αρμοδιοτήτων και βραδυπορίας στη λήψη αποφάσεων, κατάργηση πληθώρας άχρηστων ή αντιπαραγωγικών οργανισμών, μείωση σπατάλης)·
 - iii. Βελτίωση της ποιότητας ζωής (αιεφόρος ανάπτυξη, σύγχρονες δομές κράτους, εμπέδωση νέας κουλτούρας υπευθυνότητας και διαγενεακής αλληλεγγύης).

Στις παραπάνω προβλέψεις υπάρχουν *σημαντικά ρίσκα*, με κυριότερο το πώς θα απεγκλωβιστεί από την ύφεση σύντομα η ελληνική οικονομία. Απαιτείται αύξηση εξαγωγών, σταθεροποίηση οικονομικού κλίματος, φραγμός στην πτώση επενδύσεων, επίλυση της ευρωπαϊκής κρίσης. Δεύτερο ρίσκο αποτελεί η σταθερότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Απαιτείται συνέχιση στήριξης

από την ΕΚΤ (δάνεια 95 δισ. ευρώ), άνοιγμα της διατραπεζικής αγοράς, ενίσχυση Αγροτικής Τράπεζας. Τρίτο ρίσκο είναι αν θα αυξήσουν το δυνητικό προϊόν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Οι Ζόνζηλος (2010) και Buis & Duval (2011) εκτιμούν αύξηση ΑΕΠ 17%. Τέταρτο ρίσκο είναι αν θα μπορέσει να μειωθεί το υπέρογκο το ύψος του ονομαστικού χρέους με άλλους τρόπους. Η συζήτηση για άντληση 50 δισ. Ευρώ από αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας ξεκίνησε. Το EFSF ίσως αγοράσει μικρό τμήμα του χρέους σε τιμές αγοράς. Η επιμήκυνση δεν είναι αδιανόητη, αλλά θα πρέπει να τονιστεί ότι δεν λύνει το πρόβλημα. Τέλος, ένα πέμπτο μεγάλο ρίσκο είναι αν θα μπορέσει η χώρα να παράγει πρωτογενή πλεονάσματα της τάξης του 6% για πολύ καιρό. Η μεγαλύτερη αυστηρότητα στην Ευρωζώνη που σήμερα συζητείται θα βοηθήσει σ' αυτόν τον τομέα.

Ένα παραγνωρισμένο χαρακτηριστικό της προσπάθειας προσαρμογής είναι η *συμπίεση της μεσαίας τάξης*. Η κατανομή του εισοδήματος στη χώρα είναι πιθανόν να επιδεινωθεί τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής του Προγράμματος Σταθεροποίησης: συγκράτηση πραγματικού κόστους εργασίας, ανεργία, αύξηση αποδόσεων επί των κεφαλαίων για την προσέλκυση επενδύσεων, μείωση κατανάλωσης για αποπληρωμή δανειακών υποχρεώσεων. Εφόσον όμως οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αυξήσουν την παραγωγικότητα της οικονομίας, η ευημερία των χαμηλότερων εισοδηματικών τάξεων θα αυξηθεί, έστω κι αν ταυτόχρονα αυξάνεται η απόστασή τους από τις ανώτερες για κάποιο χρονικό διάστημα. Είναι αναπόφευκτο να σημειωθούν ανακατατάξεις στη διάρθρωση των κοινωνικών τάξεων: θα χάσουν έδαφος οι δραστηριότητες οι οποίες συναρτώνται με την εξυπηρέτηση της εγχώριας αγοράς και τον δημόσιο τομέα (δημόσιες υπηρεσίες, δημόσια έργα) και θα ανέλθουν όσες αφορούν εξωστρεφείς δραστηριότητες. Και πάλι όμως *οι επιπτώσεις στην κατανομή του εισοδήματος θα πρέπει να συγκριθούν με την περίπτωση έξωσης από την Ευρωζώνη*: μείωση του μακροχρόνιου δυνητικού προϊόντος της οικονομίας, αδυναμία πληρωμής ικανοποιητικών μισθών και συντάξεων από το δημόσιο, απώλεια αγοραστικής δύναμης από τις υποτιμήσεις και τον πληθωρισμό, μεγαλύτερες επιπτώσεις για τους φτωχότερους πολίτες.

Η νέα αρχιτεκτονική στοχεύει στην καλύτερη συνοχή της Ευρωζώνης και στο να γίνουν όλες οι χώρες της Ευρωζώνης πιο ανταγωνιστικές έναντι τρίτων χωρών (δεν αποτελεί παίγνιο μηδενικού αποτελέσματος). *Η νέα αρχιτεκτονική δεν επιβάλλει περαιτέρω περιορισμούς στη χώρα μας επειδή η Ελλάδα αναγκάζεται από τη δική της κρίση να λύσει τα διαρθρωτικά της προβλήματα και να γίνει πιο ανταγωνιστική*. Η πειθαρχία που επιβάλουν οι δανειστές στην Ελλάδα είναι πιο αυστηρή από τους νέους κανόνες στην Ευρωζώνη. Συνεπώς η Ελλάδα πρέπει να πει

ΝΑΙ στις αλλαγές που επιχειρούνται. Οι πιο αυστηρές δομές της νέας αρχιτεκτονικής στην Ευρωζώνη επιβάλλουν μακροπρόθεσμη πειθαρχία ακόμα και μετά από μια δεκαετία, όταν η Ελλάδα πιθανόν να έχει απεγκλωβιστεί από τους δανειστές της. Συνεπώς, η νέα αρχιτεκτονική συνεπάγεται ότι μετά τη σημερινή στροφή στην οικονομική πολιτική, ο δρόμος δεν έχει επιστροφή.

IV. Συμπέρασμα

Η ολιγωρία στη επιβολή της απαραίτητης δημοσιονομικής και ανταγωνιστικής εναρμόνισης στην Ευρωζώνη τερματίστηκε με βίαιο τρόπο από τις αγορές. Η κρίση είναι το τελικό σύμπτωμα μιας δομικά ανισομερούς ανάπτυξης (υπερκατανάλωση και δίδυμα ελλείμματα, εξωτερικό και δημοσιονομικό, σε χώρες με χαμηλή εξωτερική ανταγωνιστικότητα) καθώς και ενός ανεξέλεγκτου χρηματοοικονομικού τομέα στη Δυτική Ευρώπη.

Όλες οι χώρες της Ευρωζώνης αντιλαμβάνονται ότι η διάλυσή της δεν αποτελεί επιλογή: τεράστια κόστη για το εξωτερικό εμπόριο, τη χρηματοδότηση, την πολιτική προοπτική και την ευημερία ολόκληρης της ηπείρου. Συνεπώς, η Ευρωζώνη επεξεργάζεται ένα συνολικό σχέδιο οριστικής επίλυσης του προβλήματος: ενδυνάμωση της εποπτείας του χρηματοοικονομικού τομέα, καθώς και ενδυνάμωση της διαδικασίας ενοποίησης με την εναρμόνιση των εθνικών πολιτικών στα πεδία της δημοσιονομικής πολιτικής και των πολιτικών επαύξησης της ανταγωνιστικότητας, ως απαραίτητων συμπληρωμάτων της κοινής νομισματικής πολιτικής.

Η νέα αρχιτεκτονική ωφελεί την Ελλάδα αφού επιβάλλει μακροπρόθεσμη πειθαρχία χωρίς βραχυχρόνιους περιορισμούς σε σχέση με τους ήδη υπάρχοντες. Η Ελλάδα χάνει μια δεκαετία ανάπτυξης λόγω της δικής της κρίσης και βρίσκεται στο ξεκίνημα αναδιάρθρωσης της οικονομίας καθώς και αλλαγής κουλτούρας. Οι κίνδυνοι για την Ελλάδα είναι μεγάλοι αλλά ελέγξιμοι, ενώ η κατανομή του εισοδήματος θα αποτελέσει σημείο αιχμής τα επόμενα χρόνια.